

L-Ilsien Malti għal Qalbi

EDITURI

Kit Azzopardi

Joseph P. Borg

Thomas Pace

Justine Somerville

klabb kotba maltin

Ippubblikat mill-Klabb Kotba Maltin,
Triq il-Karmelitani, Santa Venera SVR 1724
Tel: 21239039, 21497046
Sit: www.midseabooks.com

Pubblikazzjoni

L-Uffiċċju tal-President ta' Malta
Klabb Kotba Maltin

Drittijiet

Copyright Letterarju © L-awturi rispettivi, 2024
Copyright Editorjali © Klabb Kotba Maltin, 2024

Dan il-ktieb qed jinbiegħ bil-kundizzjoni li ma jistax jinsilef, jerga' jinbiegħ, jew jinghata b'xejn f'xi għamla jew legatura ohra hliet kif inhu ppubblikat. Ma jista' jsir ebda tibdil.

Ebda silta minnu ma tista' tkun ippubblikata jew mahruġa f'mod fotostatiku, elettroniku, mekkaniku, irrekordjat jew b'xi mod iehor minghajr il-permess tal-edituri jew il-pubblikaturi.

Edituri

Kit Azzopardi
Joseph P. Borg
Thomas Pace
Justine Somerville

Tagħrif biblijografiku

Azzopardi, K., et al. (Ed.). (2024). *L-Ilsien Malti għal Qalbi*.
L-Uffiċċju tal-President ta' Malta u l-Klabb Kotba Maltin.

Produzzjoni

Mizzi Design and Graphic Services, Santa Venera

ISBN 978-99932-7-992-1

Werrej

DAĦLIET

L-E.T. George Vella
Kelmtejn mill-President ta' Malta 9

L-Edituri
Kelmtejn mill-Kumitat Organizzattiv 11

ARTIKLI

Thomas Pace
*Stharriġ nazzjonali fuq il-qagħda
lingwistika f'Malta* 15

Kit Azzopardi
Il-lingwa u l-koeżjoni soċjali 19

Bridget Micallef
Il-Malti u l-inklużjoni: esperjenza personali 23

Joseph P. Borg
Ambaxxaturi barranin tal-ilsien Malti 25

Ayrton-Didier Brincat
Il-Malti f'fomm il-barranin 29

Jessica Schulz	
<i>It-tagħlim tal-Malti jagħtini ħafna enerġija</i>	33
Adam Young	
<i>L-esperjenza ta' barrani li tgħallem il-Malti waħdu</i>	37
Sharon Heiser	
<i>Nerġa' nsib l-għeruq billi nitgħallem il-Malti</i>	39
Claudine Borg	
<i>It-traduzzjoni u l-identità Maltija</i>	43
Yana Psaila	
<i>Poeżija Slavonika bil-Malti</i>	
<i>fit-traduzzjoni mill-ilsna oriġinali</i>	47
Rita Saliba	
<i>L-ilsien Malti għal qalbi</i>	55
Justine Somerville	
<i>Lara tiskopri aktar dwar il-Malti</i>	57

DISKORSI

Stephanie Borg Bugeja	
<i>Il-psikoloġija tal-komunikazzjoni</i>	61
Simone Inguanez	
<i>Il-lingwa u d-dritt għall-kultura</i>	67
Thomas Pace	
<i>Il-Malti f'Malta u fl-amministrazzjoni pubblika</i>	75

David Schembri <i>Il-Malti fl-Unjoni Ewropea u għajnuniet lingwistiċi diġitali</i>	95
Michael Spagnol <i>Il-lingwa tas-saħħa u s-saħħa tal-lingwa</i>	103
RAPPORTI	
<i>Aċċessibilità</i>	111
<i>Bilingwiżmu</i>	114
<i>Terminoloġija</i>	117
KRONOLOĠIJA	
Joseph P. Borg <i>Il-kronoloġija tal-kampanja</i>	121
HAJR	125

Dañliet

L-E.T. George Vella
L-Edituri

Kelmtejn mill-President ta' Malta

L-E.T. GEORGE VELLA

Il-htieġa li lsienna jissahha, biex ikun jista' jilqa' kontra t-tniġġis li jhassar l-għeruf u s-sisien tiegħu, ma kinitx l-għajta tiegħi biss. Ma kinitx xi għajta biex inqajmu lsiensien mejjet jew ilsien li kien spiċċa. Kienet għajta li kellha warajha wkoll il-polz ta' bosta. Kien hemm il-bżonn li nqajmu u ngeddu kuxjenza u għarfien dwar is-sbuħija tal-Malti, ilsienna, u kif dan jinhtieġ jintuża b'mod xieraq u f'waqtu.

Dan ma kienx ifisser li l-Malti ma kienx lingwa hajja, li ma kienx għadu għaddej, li ma kienx għad hemm lok li jibqa' jintuża u jiggedded. Kienet htieġa mnebbha minn riflessjoni li aktar ma jgħaddi ż-żmien, aktar konna qegħdin nitilfu l-kontroll fuq kif, fejn u meta jintuża lsienna.

Fl-ebda hin ma kien ifisser li ninsew il-vantaġġi li jagħtina l-bilingwiżmu. Il-Malti fih innifsu, għalkemm sabiħ, għalkemm gojjell, għalkemm ngħożżuh, ma jagħtiniex il-vantaġġ kbir li jagħtina l-bilingwiżmu fil-fora internazzjonali. Il-bilingwiżmu għandna ngħożżuh ukoll u nesigu li jithaddem tajjeb, fil-hin opportun u anki b'mod korrett, kemm il-Malti u kemm l-Ingliż, mingħajr tniġġis żejjed u ta' konvenjenza, b'nuqqas ta' rispettu lejn l-għeruf tal-lingwa.

Kien ifisser li għandna nagħmlu kull sforz possibbli biex il-Malti jintuża tajjeb u b'mod xieraq. Li nesigu li jibqa'

lingwa hajja, li tiġġedded maż-żmien skont il-ħtieġa, iżda li dan it-tiġdid iseħħ b'rispett sħiħ lejn is-sbuhija tal-Malti u l-għeruq tiegħu fil-lingwi Semitiċi. B'rispett lejn iż-żamma ta' kliem u espressjonijiet li qdewna fl-imġhoddi u għadhom jaqđuna sal-lum.

Dan l-appell intlaqa', sibt l-opportunità u sibt l-okkażjoni ta' parteċipazzjoni u għajjnuna minn ħafna organizzazzjonijiet. Dan tixhdu wkoll din il-pubblikazzjoni frott tal-konferenza "l-ilsien Malti għal qalbi: l-użu ta' lsienna fostna."

Bħal kull lingwa oħra, il-Malti kien, għadu u nittama li jibqa' l-ilsien li bih jikkomunika u jithaddet il-ġens Malti b'mod li jinftiehem. L-istatistika turina b'mod ċar li l-poplu Malti jibqa' jagħżel li jikkomunika bi lsien art twelidu. Iżda jinħtieġ li nibqgħu nsostnu li lsienna, mġhoddi lilna minn dik l-omm li tatna isimha, nipproteġuh ukoll bl-użu tajjeb u korrett li nagħmlu minnu f'kull okkażjoni, f'kull ġurnata li tgħaddi.

Din il-pubblikazzjoni tiġbor fiha l-impenn u l-ħidma li saret matul din il-kampanja u li wasslitna għall-konferenza li ġiet organizzata f'April 2023.

Intenni r-ringrazzjament tiegħi lil dan il-grupp ta' ħidma dedikat u li kien rappreżentanza wiesgħa ta' dawk l-għaqdiet kollha li għandhom għal qalbhom il-Malti u l-ġid tiegħu, l-użu u t-tħaddim tajjeb tiegħu, minbarra l-impenn li jibqgħu jaraw l-ilsien Malti jiġġedded u jibqa' ħaj bħala lsienna, l-ilsien nazzjonali tal-Maltin.

Mill-ġdid, ħajr.

L-E.T. George Vella
Il-President ta' Malta

Kelmtejn mill-Kumitat Organizzattiv

L-EDITURI

Din il-pubblikazzjoni hija frott il-kampanja 'l-ilsien Malti għal qalbi' li nedejna f'Ġunju 2021 mal-Uffiċċju tal-President ta' Malta u li ħdimna fuqha b'mod volontarju. L-għan tagħna kien li noħolqu kuxjenza dwar il-lingwa Maltija u t-tħaddim xieraq tagħha fis-soċjetà. Matulha ffukajna fuq erba' temi ewlenin b'rabta mal-lingwa: l-integrazzjoni u l-koeżjoni soċjali, il-qasam tax-xogħol, l-identità, u l-letteratura. Fuq kollox, urejna li l-lingwa mhix biss element kulturali li jagħmilna min aħna, iżda għodda utli u effettiva.

Kellna l-opportunità ninvolvu għadd ta' barranin li qed jgħixu fostna, ħaddiema minn diversi postijiet tax-xogħol u li jużaw il-Malti ta' kuljum, kittieba stabbiliti, u qarreja ta' kull età. Il-kampanja wassalnieha permezz ta' billboards, filmati fuq it-televiżjoni, YouTube u l-mezzi soċjali, messagġi qosra fuq ir-radju, u artikli f'gazzetti, f'rivisti u fis-sit uffiċjali tal-President ta' Malta. Dawn l-artikli issa miġburin f'din il-pubblikazzjoni u, fost l-oħrajn, jinkludu l-esperjenzi ta' barranin li tgħallmu l-Malti, kitbiet dwar it-traduzzjoni letterarja, u tagħrif fuq il-ktejjeb diġitali li ħriġna fi Frar 2023, bil-ħsieb li jkun punt ta' referenza għal min jixtieq jiskopri aktar dwar ir-riżorsi edukattivi bil-Malti u l-għaqdiet tal-Malti.

F'April 2023, fil-Palazz Verdala, tellajna konferenza li għaliha attendew nies f'karigi manigġerjali u amministrattivi li bid-deċiżjonijiet tagħhom jinfluwenzaw l-użu tal-lingwa fil-pubbliku. Fl-ewwel parti tal-konferenza, hames kelliema indirizzaw qasam ta' interess lingwistiku kull wieħed: il-psikoloġija tal-komunikazzjoni, l-aċċessibbiltà u l-inklużjoni, il-Malti f'Malta u fl-amministrazzjoni pubblika, ir-rizorsi lingwistiċi tal-Kummissjoni Ewropea, u l-korsijiet bażiċi tal-Malti Mediku għall-professionisti barranin li joffri d-Dipartiment tal-Malti fl-Università. Fit-tieni parti tal-konferenza l-mistednin hadu sehem f'sessjoni Prattika u d-diskutew l-isfidi fit-tħaddim tal-Malti u modi kif jistgħu jiġu indirizzati b'mod effettiv. Kemm id-diskorsi tal-kelliema kif ukoll ir-rapporti bil-punti ewlenin li ħarġu mid-diskussjonijiet ta' wara qed jingiebu f'din il-pubblikazzjoni għall-attenzjoni ta' dawk kollha interessati f'li qed isir u x'jista' jsir biex il-lingwa tagħna nużawha u nħaddmuha bl-aħjar mod possibbli.

Ix-xewqa tagħna hi li l-apprezzament u l-impenn lejn il-sienja ma jiqfux mal-kampanja pubblika jew ma' dan il-ktieb, iżda jibqgħu jrabbu l-għerūq biex tingħaraf aktar l-importanza li l-Malti nużaw u ngħadduh lil uliedna ħalli huma wkoll ikomplu jiskopru u jikkomunikaw bih. Ma' din ix-xewqa hemm it-tama li l-amministrazzjoni pubblika u l-intrapriżi privati jinvestu fir-rizorsi umani u finanzjarji għall-Malti u jifhmu tabilhaqq is-siwi tat-tħaddim tajjeb tal-lingwa nazzjonali fil-komunikazzjoni mal-klijenti tagħhom u mal-pubbliku iġenerali. Jekk il-Malti tassew għal qalbna jehtieg li nemmnu fil-potenzjal tiegħu u nħaddmuh kif jixraq f'kulma naghmlu.

Kit Azzopardi, Joseph P. Borg,
Justine Somerville, u Thomas Pace
f'isem l-entitajiet u l-għaqdiet tal-Malti

Artikli

Ġabra ta' artikli li dehru f'gazzetti u rivisti
u fuq is-sit tal-President ta' Malta

Thomas Pace
Kit Azzopardi
Bridget Micallef
Joseph P. Borg
Ayrton-Didier Brincat
Jessica Schulz
Adam Young
Sharon Heiser
Claudine Borg
Yana Psaila
Rita Saliba
Justine Somerville

Stħarriġ nazzjonali fuq il-qagħda lingwistika f'Malta

THOMAS PACE

Kien ilu jinħass il-bżonn ta' riċerka empirika aġġornata fuq is-sitwazzjoni lingwistika lokali. Snin ilu saru xi studji, imma kien għadu ma sarx stħarriġ wiesa' li jkopri l-użu tal-lingwa f'sitwazzjonijiet differenti, mid-dar sal-post tax-xogħol, u li jistharreg ukoll il-preferenzi tal-Maltin f'kuntesti varji, bħal liema verżjoni jippreferu jaqraw meta jirċievu fuljett bilingwi, jew b'liema lingwa jsegu l-aħbarijiet fuq l-internet u l-mezzi tal-istampa u x-xandir.

Fl-aħħar snin, is-soċjetà tagħna saret aktar kożmopolitana għaliex in-nies minn pajjiżi u kulturi differenti żdiedu sew fostna. Hu għalhekk li ritratt riċenti jgħin aktar fir-riċerka u għal għanijiet strateġiċi. Fuq bażi nazzjonali toħroġ ħafna statistika regolari fuq sugġetti bħall-prezzijiet tal-propjetà, l-għoli tal-ħajja, kemm ikunu marru nies iċ-ċinema, u kemm issellfu kotba mil-libreriji pubbliċi. Imma tagħrif kwantitattiv b'rabta mal-lingwa, b'xorti ħażina, ma joħroġx. Dan is-sugġett għadu jinħass inqas marbut mal-qasam ekonomiku, għalkemm meta nieqfu naħsbu ftit nintebħu li mhuwiex maqtuġh minnu daqskemm forsi ppreġudikati naħsbu. Kien għalhekk li l-Kunsill tal-Malti ngħaqad mad-Dipartiment tal-Malti fl-Università u kkummissjonaw stħarriġ mal-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika halli bejniethom jimlew dan il-vojt.

L-istharrig jinqasam f'zewg partijiet: jibda b'indikazzjoni dwar l-użu attwali tal-lingwa f'kuntesti differenti tal-ħajja u mbagħad jagħti ħarsa lejn l-attitudnijiet tal-pubbliku għall-Malti u l-Ingliz. Fost ir-rizultati ewlenin, qabelxejn, insibu li 97% taż-żgħażaġh u l-adulti Maltin iqisu l-Malti bħala l-ewwel lingwa tagħhom. Din ix-xejra għolja ssegwi dak li sabu żewg studji preċedenti (Sciriha u Vassallo fl-2001, u l-gazzetta *MaltaToday* fl-2018). Tirrifletti wkoll, xi ftit jew wisq, dak li ħareġ mill-istudju tal-Istat tan-Nazzjon li sar mill-Uffiċċju tal-President ta' Malta fl-2022. Joħroġ ukoll li l-Malti jikkumplimenta lill-Ingliz, b'mod speċjali fil-kummerċ, fit-tagħlim, fil-komunikazzjoni u fil-ħajja ta' kuljum. Biex taħdem, biex toffri servizzi u prodotti fis-suq lokali, u biex tirnexxi fil-karriera u n-negozju tiegħek lokalment, il-Malti hu u se jibqa' importanti għall-komunikazzjoni mal-impjegaturi u mal-klijenti.

Barra minn hekk, il-Maltin jużaw l-Ingliz f'ċirkostanzi partikolari u preċiżi, imma jridu aktar informazzjoni, komunikazzjoni u divertiment bil-Malti, u mhux a skapitu tal-Ingliz. Il-Malti jidher li jintuża aktar fit-taħdit u f'kuntesti informali filwaqt li l-Ingliz jintuża ħafna fil-kitba. Din id-drawwa tista' tiġi bbilanċjata billi jissaħħu l-ħiliet fil-Malti u l-Ingliz u, idealment, fit-tielet lingwa, kif tirrakkomanda l-Unjoni Ewropea. Dan għandu jkompli jsir fl-iskejjel u b'aktar rizorsi aċċessibbli, bħal gwidi tal-istil, mudelli ta' kitbiet formali, u ċekkjatur, li lkoll iżidu l-kunfidenza fil-kitba. Il-Kors fil-Qari tal-Provi bil-Malti (MQF 5) organizzat mid-Dipartiment tal-Malti fl-Università u l-Kunsill tal-Malti qed jgħin ħafna biex tiżdied il-kuxjenza ħalli l-Malti jinkiteb u jkun viżibbli aktar fil-pubbliku mal-Ingliz.

Il-biċċa l-kbira tal-adulti Maltin jaqblu li s-siti tal-Gvern, l-ittri u l-fuljetti li jirċievu d-dar, il-formoli u d-dokumenti uffiċjali, u t-tabelli tal-binjiet u l-postijiet pubbliċi għandhom ikunu dejjem bil-Malti u bl-Ingliz.

Fattur interessanti ieħor li johroġ mill-istharrig hu li l-partecipanti jqisu r-reklami bil-Malti aktar effettivi, fehma b'saħħitha li jixraq tasal għand l-aġenziji lokali tar-reklamar. Barra minn hekk, il-programmi bil-Malti huma ppreferuti ħafna aktar minn b'lingwi oħra mit-tele spettaturi u s-semmiegħa Maltin. Il-Maltin jixtiequ jisimgħu wkoll iżjed mużika bil-Malti fuq ir-radjijiet lokali, ħaġa li saret possibbli bis-saħħa tal-għadd ġmielu ta' gruppi mużikali li qed jiktbu u jkantaw lirika bil-Malti f'ġeneri differenti.

Importanti li din ir-riċerka tkompli, mhux biss billi dan l-istharrig jerga' jsir fi ftit snin oħra ħalli jiġu nnutati l-bidliet li jista' jkun hemm f'xi xejriet, imma wkoll billi jiġu studjati fatturi oħra. Fost dawn hemm l-użu u l-preferenzi tal-lingwa fost iż-żgħar, l-għadd ta' barranin residenti fostna li qed jitgħallmu l-Malti u f'liema livell jafuh, u l-użu tad-djaletti. Li jkollna riżultati kwantitattivi aġġornati bħal dawn fuq is-sitwazzjoni lingwistika lokali, jgħinna ma nibqgħux inserrġu fuq l-impressjonijiet u l-preġudizzji, spiss żbaljati, li jista' jkollna. Il-Kunsill tal-Malti u entitajiet oħra fil-qasam edukattiv, tal-arti u l-kultura, fost l-oħrajn, ikunu jistgħu jirreferu wkoll għalihom biex ifasslu l-ħidma tagħhom kif jixraq u jindirizzaw aħjar il-lakuni u n-nuqqasijiet li jistgħu jkunu qed ixekklju l-iżvilupp san ta' lsienna f'Malta stess, flimkien mal-Ingliż u l-Lingwa tas-Sinjali Maltija, it-tliet ilsna ufficjali tagħna. B'hekk ukoll inkunu nistgħu nqabblu aħjar is-sitwazzjoni tagħna ma' ta' pajjiżi b'lingwi użati minn ammont relattivament żgħir ta' kelliema bħal tagħna.

Dan l-istharrig sar fi tmiem l-2020 fuq kampjun ta' ftit aktar minn elf ruħ ta' bejn 18 u 80 sena, biċ-ċittadinanza Maltija, minn madwar Malta u Għawdex. L-istatistika tista' tvarja bi 3.1%.

Thomas Pace huwa d-Direttur Eżekuttiv tal-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti u koproduktur u kopreżentatur tal-programm tar-radju Seħer il-Malti. Dan l-artiklu deher fl-Encore, ħarġa 30, Set-Nov 2022.

Il-lingwa u l-koeżjoni soċjali

KIT AZZOPARDI

Sena ilu l-President ta' Malta waqqaf għadd ta' inizjattivi għall-għaqda nazzjonali, fosthom il-Konferenza dwar l-Istat tan-Nazzjon u l-Fondazzjoni Għaqda Nazzjonali. Il-lingwa wkoll tista' tkun għodda ewlenija għall-għaqda jew il-koeżjoni nazzjonali, jiġifieri għal relazzjonijiet aktar b'saħħithom u għas-solidarjetà fil-komunità.

Maltin u barranin

L-istorja ta' pajjiżna hija kkaratterizzata minn tlaqqiġh bejn kulturi differenti; minkejja l-ksib tal-Indipendenza, l-istat ta' Repubblika, u l-Ħelsien, il-qagħda ġeografika tagħna tfisser li pajjiżna se jibqa' miftuħ għall-istess kurrenti li għamluna dak li aħna. Illum din ir-realtà narawha fl-għadd kbir ta' immigranti (expats u refuġjati inklużi) u fil-ħaddiema barranin.

Din hija realtà li ma nistgħux naħarbuha, anke jekk l-immanigjar fqir tagħha jfisser li se jinholqu tensjonijiet bejn dak li kien u dak li hu, bejn l-aspettattivi tal-komunità lokali u bi storja, u l-komunità l-ġdida, bi storja li għadha tibda. F'dan il-kuntest, il-lingwa tista' sservi ta' għodda sabiex niksbu aktar koeżjoni; wara kollox, hafna mit-tensjonijiet iqumu frott in-nuqqas ta' ftehim

għax il-Maltin u l-barranin ma jtkellmex l-istess lingwa, litteralment.

Għalhekk it-tagħlim strutturat tal-Malti lill-barranin, idealment b'inkoraġġiment u mhux bi sforz, jista' jservi ta' għodda għall-inklużjoni u l-koeżjoni soċjali. L-istess jista' jingħad għall-apprezzament tal-ilsna barranin f'pajjiżna. F'dan is-sens, il-lingwa hija l-aqwa passaport sabiex il-barrani jsir ta' ġewwa, sabiex il-Maltin u l-barranin ma jaqgħux f'muta skomda fl-inkontri tagħhom ta' kuljum.

Inklużjonijiet ohra

Il-lingwa mhix għodda ta' inklużjoni fil-kuntest tal-Maltin u l-barranin biss; hemm bosta Maltin stess li b'politika lingwistika għaqlija jistgħu jiġu integrati aħjar fis-soċjetà tagħna. Qed nirreferi primarjament għal persuni b'dizabbiltajiet, bħal dawk minna li huma nieqsa mis-smiġh jew mid-dawl, jew li għandhom kundizzjonijiet bħad-dizlessja u l-awtizmu.

Ħafna minna mhumiex konxji li l-Lingwa tas-Sinjali Maltija hija wkoll lingwa ufficjali, flimkien mal-Malti u l-Ingliż. Dan in-nuqqas jidher f'aspetti aktar prattiċi, ngħidu aħna fin-nuqqas ta' interpreti u sottotitli f'bosta programmi, u fin-nuqqas ta' fondi u ta' strateġiji meħtieġa biex tinholoq kuxjenza usa' dwar it-tielet lingwa ufficjali tagħna.

L-istess jista' jingħad għal min hu nieqes mid-dawl; nissuspetta li hawnhekk il-problema hija aktar akuta. Mhux il-persuni kollha nieqsa mid-dawl jinqded tajjeb bil-kotba awdjo; xi whud jippreferu l-mess mis-smiġh, jiġifieri l-Braille. Fejn jidhul il-Malti, in-nuqqas qiegħed fit-tnejn: kemm fil-kotba awdjo imma aktar u aktar fil-kotba bil-Braille.

Xi soluzzjonijiet faċli jiġu implimentati; ngħidu aħna b'sensittività akbar għat-tipi u l-karti użati fl-istampar,

nistgħu niżguraw li l-lingwa sservi ta' pont, ta' għodda ta' integrazzjoni u inkluzjoni għal Maltin li bosta drabi qed jisfaw esklużi mis-soċjetà tagħna. Soluzzjonijiet oħra, imbagħad, jeħtiegu rieda politika akbar, imma huwa daqstant ieħor importanti li nimplimentawhom.

L-għaqda nazzjonali

Hemm diskors ieħor importanti xi jsir dwar il-lingwa u l-koeżjoni soċjali. Il-firdiet il-kbar ta' bejnietna nistgħu narawhom fid-dawl u d-daqs veru tagħhom billi nixhtu l-attenzjoni tagħna fuq it-thaddim tal-lingwi.

Il-lingwa hija wkoll pont ewlieni bejn diversi servizzi soċjali u l-klijenti tagħhom, bejn min jimmilita għall-gustizzja soċjali u min hu vittma tal-ingustizzja, u bejn il-partiti u fazzjonijiet oħra tas-soċjetà. Min jeħtieg il-kura jeħtieg li jhossu komdu jitlobha, u għaldaqstant nagħmlu sew li noffruha bil-lingwa tiegħu. Dan jista' jinghad ukoll għal min saret ingustizzja miegħu, u għal dawk li, frott użu fqir tal-lingwa, qed iħaddnu politika ta' esklużjoni.

Din l-attenzjoni trid tinghata b'mod partikulari lid-diskors politiku tagħna, hux tal-mexxejja mill-fora esklużivi tagħhom, jew hux fuq is-siti soċjali. Il-qari bir-reqqa u l-kitba bi preċiżjoni u b'rispett huma żewġ għodod lingwistiċi importanti hafna biex nitkellmu lingwa waħda u niftiehm u aktar bejnietna.

Speċi ta' konklużjoni

Jekk irridu l-għaqda nazzjonali u l-koeżjoni soċjali rridu nibdew billi nitkellmu lingwa waħda, mhux biss metaforikament imma wkoll litteralment. Dan għandu jkun l-ewwel pass, u l-punt tat-tluq għandu jkun il-Malti

– il-lingwa li tesprimi l-aħjar ir-ritmi, is-sentimenti, u l-ambjenti ta' madwarna. It-tieni pass jixbhu, jiġifieri li għandna nibdew nitkellmu l-lingwa ta' xulxin u nimxu lejn soċjetà tassew bilingwi, saħansitra multilingwi.

*Kit Azzopardi huwa kittieb u lettur tal-Malti.
Dan l-artiklu deher tradott għall-Ingliż fit-Times of Malta
fil-5 ta' Settembru 2022.*

Il-Malti u l-inkluzjoni: esperjenza personali

BRIDGET MICALLEF

Fi tfuliti, minn meta bdejt nitgħallem naqra u nikteb l-iskola, inżerġhet żerriegħa, żerriegħa li kibret u żviluppat fi mħabba għall-kotba. Qas kienet tgħaddili minn moħħi li din l-imħabba għall-kotba ser tkun l-iżvog tiegħi fil-futur. Tul is-snin, il-preferenzi tiegħi għall-ġeneri ta' kotba nbidlu, iżda l-ġeneru li jibqa' dejjem il-favorit tiegħi huwa r-rumanz storiku. Kont nieħu gost l-aktar naqra ktieb tajjeb miktub minn awturi Maltin, ħaġa li llum ma nistax nagħmel.

Fl-età ta' 17-il sena, wara ħafna snin nissielet ma' virus li attakkali għajnejja, żviluppatli glawkoma u tlift il-vista. F'dak il-mument ħassejt id-dinja taqa' fuqi għax ma stajtx naqra aktar kotba.

F'Novembru tal-1985, persuna qrib il-familja tagħna, li kienet tgħallem lil persuni għomja u li saret taf li kont tlift il-vista, giet id-dar tiegħi lejla wahda u introducietli l-Braille. Il-Braille hija sistema ta' qari bil-mess li tikkonsisti f'sitt tikek imqabbza li jintużaw minflok l-ittri tal-alfabett, u ssemmiet għall-inventur tagħha, Louis Braille, li kien tilef il-vista fl-età ta' ħames snin wara incident b'xi għodda ta' missieru. Aktar tard, Louis Braille beda jgħallem fl-istess istitut għall-persuni għomja f'Parigi fejn kien jattendi bhala student. Sar ukoll organista kkwalifikat. Is-sistema tal-Braille li ħoloq giet rikonoxxuta

wara mewtu u llum tintuża minn miljuni ta' persuni għomja jew b'insuffiċjenza fil-vista madwar id-dinja kollha.

Meta tlift il-vista, irrealizzajt li ma kinux jeżistu kotba bil-Braille Malti. L-uniku ktieb li għandna, s'issa, huwa l-Bibbja bis-saħħa tal-Għaqda Biblika Maltija li għamlet dan possibbli. Il-kotba bil-Malti disponibbli għall-persuni għomja jew b'insuffiċjenza fil-vista huma kotba awdjo li, fl-opinjoni tiegħi, mhumiex is-soluzzjoni għal min, bhali, jippreferi jaqra ktieb u joħloq ix-xenarji fl-immaginazzjoni tiegħu. Problema oħra li sibt meta kont għadni membru tal-librerija lokali tal-kotba awdjo kienet li l-kotba kienu f'forma mqassra meta jien nippreferi naqra x-xogħol oriġinali. Dejjem kienet il-ħolma tiegħi li xi darba Malta, bħal pajjiżi oħra, ikollha l-kotba traskritti fil-Braille Malti u aktar persuni għomja jiskopru kemm il-Braille jista' jgħinhom fil-ħajja ta' kuljum. Il-Braille sar parti mir-rutina tiegħi ta' kuljum, u l-fatt li tgħallimt il-Braille Malti għenni nipparteċipa b'mod attiv f'żewġ parroċċi fejn inservi ta' lettriċi. Jiena nittraskrivi l-qari għall-Braille u meta jkun imissni naqra l-knisja, inkun nista' mmur fuq l-ambone u naqra bħal-letturi sħabi l-oħra, iżda b'differenza: minflok naqra b'għajnejja, naqra b'subgħi.

Huwa importanti li aktar tfal, zgħażaġh u adulti għomja jiġu mħeġġa jitgħallmu u jiskopru s-sbuħija tal-Braille u x'jista' joffri. Fil-fehma tiegħi, il-persuni għomja, bħal dawk li jaraw sew, ukoll jistgħu jiġu kklassifikati bħala illitterati jekk ma jkunux jafu jaqraw jew jiktbu bil-Braille. Mod wieħed kif tista' tiġi indirizzata din id-diffikultà huwa billi jkollna kotba ta' awturi Maltin traskritti għall-Braille Malti. Jistgħu jintużaw fondi Ewropej biex dan isir possibbli. Nittama li din il-ħolma ma tibqax biss ħolma iżda ssir realtà. Herqana li xi darba nkun nista' naqra ktieb bil-Braille Malti.

Bridget Micallef hija impjegata tal-Parlament ta' Malta.

Dan l-artiklu deher fis-sit tal-President ta' Malta fl-20 ta' Ġunju 2023.

Ambaxxaturi barranin tal-ilsien Malti

JOSEPH P. BORG

Arnaud Bouvier – għalliem Franciż

Andrea Di Vita – kok Taljan

Walid Nabhan – xjenzat Palestinjan

Jessica Schulz – riċerkatriċi Żvediza

Veronika Sytnyk – studenta tal-Liġi

Ema u Carla – studenti minn skola sekondarja

X'hemm komuni bejniethom, apparti li mhumiex Maltin? Aktarx li hafna minna lemħuhom – imqar għal ftit sekondi – jitekellmu bil-Malti fuq il-mezzi soċjali. Ilkoll għażlu li jitgħallmu lsienna għal diversi raġunijiet, imma l-aktar biex jintegraw aħjar fostna, fuq ix-xogħol, u fil-ħajja ta' kuljum.

L-ilhna ta' dawn l-ambaxxaturi tal-Malti huma parti minn kampanja nazzjonali mmirata biex tiċċelebra lsienna bħala l-aktar haġa li tgħaqqadna u tagħtina identità u biex, fl-istess hin, tqanqal kuxjenza favur l-użu bilanċjat tal-Malti u l-Ingliz fl-oqsma varji tal-ħajja pubblika flimkien mal-Lingwa tas-Sinjali Maltija, it-tielet ilsien uffiċjali ta' pajjiżna.

Il-kampanja 'l-ilsien Malti għal qalbi' immedija mill-Uffiċċju tal-President ta' Malta u l-għaqdjet tal-Malti, qed tindirizza numru ta' temi u bdiet bil-ħsieb li twarrab l-impressjoni li l-Malti huwa tal-Maltin biss. Ilsienna hu ta' kull min jgħix Malta, ġej minn fejn ġej, imma mhux biss.

Il-Malti għadu haj fost diversi komunitajiet ta' Maltin li jgħixu l-Ingilterra, l-Awstralja, l-Istati Uniti, il-Kanada, Brussell u l-Lussemburgu, fost l-oħrajn. Barra minn hekk, il-lingwa u l-letteratura Maltija huma mgħallmin lil hinn minn xtutna: fiċ-Ċentru tal-Malti fi Bremen, il-Ġermanja; fl-Inalco, l-istitut tal-lingwi u l-kulturi orjentali fi Franza; u fi gruppi oħra ta' emigranti Maltin.

Matul is-snin, kien hawn għadd ġmielu ta' studjużi barranin li wrew interess fi lsienna u li, bis-saħħa tal-kurżità li nissel fihom, studjawh u għarfu r-rikkezza fit-taħlit tiegħu. Sa minn żmien il-Kavallieri nsibu lil Hieronymus Megiser (Ġermaniż), Jean-François de Vion Thezan (Franciż), Philip Skippon (Ingliz), u Francesc de Sentmenat-Torrelles (Katalan). Fil-bidu tal-ħakma Ingliża kien hemm ukoll Heinrich Gesenius (Ġermaniż), John Hookham Frere (Ingliz), James Somerville (Skoċċiż), George Percy Badger (Ingliz), u Christoph Friedrich Schlienz (Ġermaniż). Matul is-seklu għoxrin insibu lil Hans Stumme, Theodor Nöldeke u Bertha Kössler-Ilg (Ġermaniżi); Nahum Slouschz (Russu), Edmund Sutcliffe (Ingliz), Charles Louis Dessoulavy (Ingliz-Żvizzeru), May Butcher (Ingliża), Giuseppe Maria Barbera (Sqalli), Yukio Isigaki (Ġappuniż), Ahmed Talāt Sulaimān (Għarbi), Benedikt Isserlin (Ġermaniż), Geoffrey Hull (Awstraljan), Martine Vanhove (Franciża), Svetislav L. Stojanovic (Serb), u Thomas Stolz (Ġermaniż). Dawn huma biss ftit, kemm nagħtu idea, għax il-lista tibqa' sejra.

Biex titgħallem il-Malti, Jessica Schulz, waħda mill-ambaxxaturi li hadet sehem f'din il-kampanja, użat il-kotba tal-grammatika biex tifhem aħjar kif taħdem il-lingwa. Ipprattikat il-pronunzja b'vuċi għolja bis-saħħa tas-smiġh u l-qari ta' djalogi u stejjer. Waqt li kienet l-Iskozja titgħallem il-Malti, għaddiet ħafna hin tisma' l-lingwa fuq ir-radju u t-televiżjoni, l-aktar fil-programmi tat-tfal. Darba fil-ġimgħa kienet tattendi lezzjoni online,

u minn lezzjoni għal oħra kienet tistudja kliem u espressjonijiet godda, tibni sentenzi bażiċi, u tipprattika l-konverżazzjoni spontanja.

Bħal Jessica hemm oħrajn li l-Malti għamluh tagħhom ukoll, studjawn bis-serjetà, u llum napprezzawhom mhux biss bħala ambaxxaturi tal-lingwa imma wkoll tal-letteratura Maltija. Walid Nabhan, ngħidu aħna, beda jikteb xogħol letterarju u fl-2017 saħansitra kiseb il-Premju Letterarju tal-UE b'rumanz bil-Malti, *L-Eżodu ta' Ċikonji*. Ittraduċa wkoll għadd ta' xogħlijiet mill-Malti għall-Għarbi. Bħalu, Yana Psaila qalbet mir-Russu għall-Malti xogħlijiet ta' poeti Russi bħal Alexander Pushkin, Boris Pasternak u Yevgeny Yevtushenko. Qalbet ukoll mill-Malti għar-Russu għażla ta' poeziji ta' Dun Karm, kif ukoll ir-rumanzi *Sfidi u Il-Ħajja Sigrieta tan-Nanna Ġenoveffa* ta' Trevor Żahra. Fl-2014 ħarġet il-frażarju Russu-Malti.

Dawn in-nies jagħtuna tagħlima kbira: il-Malti hu lsien sabiħ u ta' valur għax jirrifletti l-ġrajja storika ta' pajjiżna. Jagħtuna wkoll parir għaqli li biex ilsienna jibqa' ħaj u utli għall-ħajja ta' kuljum, għandna nużawh f'oqsma tax-xogħol differenti u niżviluppaw it-terminoloġija meħtieġa. Għandna wkoll naraw li ngħadduh lil uliedna billi nkellmuhom, naqrawhom u nkantawhom bil-Malti. Meta nkellmuhom bl-Ingliż biss inkunu qed inċaħħduhom minn element importanti tal-identità tagħhom. Inkunu qed inwarrbu biċċa minna u ma ntellgħuhomx iħossu li l-Malti hu parti minnhom ukoll. Fl-aħħar nett, jagħmlulna stedina: biex meta jkellmuna bil-Malti, anke jekk ikun Malti bażiku jew mhux b'intonazzjoni perfetta, inweġbuhom bil-Malti u nkellmuhom bil-mod ħalli ngħinuhom jipprattikaw ilsienna f'kuntesti differenti u jintegraw aktar fostna.

Fi żmienna, b'xorti tajba, hawn ħafna barranin interessati ġenwinament li jitgħallmu l-Malti. Fost dawn insibu tobbja, infermiera, carers u impjegati oħra li

f'xogħolhom ikollhom kuntatt dirett mal-pubbliku. Il-korsijiet offruti, ewlenin fosthom mid-Dipartiment tal-Malti fl-Università, huma inizjattivi tajbin. Minkejja dan, importanti li jiġu żviluppati aktar riżorsi diġitali għall-adulti barranin u li titfassal sistema ta' ċertifikazzjoni mal-Qafas Komuni Ewropew ta' Referenza għal-Lingwi biex jagħmlu l-qalb jitgħallmu lsienna b'mod standardizzat.

Joseph P. Borg huwa lettur tal-Malti u s-Segretarju tal-Akkademja tal-Malti. Dan l-artiklu deher fl-Encore, ħarġa 30, Set-Nov 2022.

Il-Malti f'fomm il-barranin

AYRTON-DIDIER BRINCAT

Fl-aħħar snin il-Malti beda jkun imfittex minn ħafna barranin li ġew jgħixu fuq gżejrietna. Qatt daqs dan l-aħħar deċennju ma kien hemm daqstant studenti barranin li jixtiequ jitgħallmu l-Malti, u għalhekk ma nistgħux ma nippruvawx nifhmu min huma dawn in-nies, għaliex qegħdin jitgħallmu l-sienja u, fuq kollox, kif nistgħu ngħinuhom jibdew u jkomplu jistudjaw lingwa bħal tagħna.

L-immigrazzjoni lejn Malta żdiedet, partikolarment mindu pajjiżna ssieheb fl-Unjoni Ewropea. Minkejja li ħafna minn dawn l-immigranti jkunu ilhom bosta snin hawnhekk, spiss jibqgħu jhossuhom barranin f'pajjiżna għax ma jkunux integraw fostna minkejja l-kurżità li jkollhom dwar Malta u l-kultura tagħha. Malajr jirrealizzaw illi l-kawża ta' din l-iskumdità hija marbuta mal-fatt li jkunu għadhom ma bdewx jitgħallmu l-lingwa Maltija kif jixraq.

Fost ir-raġunijiet ewlenin għaliex jitgħallmu l-sienja hemm dawk relatati mal-familja. Diversi barranin qegħdin f'relazzjoni ma' ċittadini Maltin jew għandhom qrafa ta' nazzjonalità Maltija u ma jkunux jixtiequ jibqgħu maqtuġhin mid-diskussjonijiet ta' bejniethom. Bħal kelliema ta' ilsna oħra, il-Maltin jużaw il-Malti biex jesprimu l-emozzjonijiet tagħhom f'mumentanti differenti.

Għaldaqstant, il-ħila li l-barranin jifhmu l-Malti tgħinhom jipparteċipaw bla xkiel f'dawn il-waqtiet mill-ħajja ta' kuljum. Jiġri wkoll li jekk uliedhom ikunu tgħallmu l-Malti tajjeb, ta' ġenituri li huma jhossuhom inqas komdi meta wliedhom jużaw lingwa li ma jistgħux jifhmu fil-preżenza tagħhom.

Ix-xogħol u l-karriera huma raġunijiet oħrajn li spiss iwasslu lill-barranin biex jitgħallmu l-Malti għax, għal xi wħud, kwalifika fil-Malti tista' tissarraf f'pożizzjoni u paga aħjar fil-kumpanija jew fl-aġenzija impjegati fiha. Mill-banda l-oħra, li l-ħaddiema ma jkunux jafu jitekellmu bil-Malti hija kwistjoni li toħloq nuqqas ta' komunikazzjoni diretta bejn il-kollegi u l-klijenti, il-pazjenti u x-xerrejja.

Hemm numru ta' barranin li jiddeċiedu jitgħallmu l-Malti għall-fini ta' poliglottizmu, inkluż f'pajjiżi uffiċjalment monolingwi. Fi kliem iehor, dawn ikunu interessati jitgħallmu ħafna lingwi tad-dinja għaliex iqisuhom eżotiċi jew speċjali, u jagħzlu l-Malti bħala t-tielet jew ir-raba' lingwa tagħhom. Hemm iżjed raġunijiet li jwassluhom jitgħallmu aktar lingwi, bħall-interess f'kulturi differenti minn tagħhom, ir-riċerka lingwistika, u bħala inċentiv biex jibqgħu attivi mentalment. Ta' min isemmi li sa ffiti ġenerazzjonijiet ilu, il-biċċa l-kbira tal-Maltin kienu jafu jitekellmu tliet lingwi, jekk mhux iżjed, sa minn età żgħira, u kienu jitgħallmuhom mid-dar, mill-iskola sekondarja, mit-telewiżjoni, fl-università, jew mix-xogħol barra minn xtutna.

Il-barranin jitgħallmu l-Malti wkoll għax hu aċċessibbli permezz ta' kliem li jixxiebah ma' wħud mill-aktar lingwi mitkellmin fid-dinja. Fl-istess waqt jafu li l-Malti jista' jservihom bħala targa għal lingwi Semitiċi, bħall-Għarbi, l-Ebrajk u l-Aramajk, li jużaw strutturi li ma jeżistux f'lingwi tal-Ewropa kontinentali. Is-sabiħ tal-Malti huwa li meta tkun taf titkellmu, jgħinek titgħallem ilsna bħaċ-Ĉiniż, il-Ġappuniż u l-Korean għaliex dawn fihom ċerti

strutturi, bħat-topikalizzazzjoni u l-forom tal-verbi, li l-kelliema tal-Malti midhla tagħhom.

Illum il-ġurnata jeżistu aktar riżorsi stampati u diġitali, bħal kotba, dizżjunarji u korsijiet wiċċ imb wiċċ jew online, li jistgħu jgħinu lill-barranin jitgħallmu l-Malti. Għad hemm ħafna xi jsir b'mod partikolari fejn jidhlu r-riċerka, ir-riżorsi grammatikali, u l-materjal organizzat f'livelli aktar gradati sabiex ngħinu aħjar l-istudenti barranin.

Meta lill-barranin inħeġġuhom jitgħallmu u jtkellmu bil-Malti nkunu qegħdin ngħinu lilna nfusna u nħarsu l-unicità tagħna. Għalhekk, l-ikbar sforz b'risq il-kontinwità tal-Malti għandu jiġi, qabelxejn, mill-Maltin stess.

Ayrton-Didier Brincat huwa lingwista u għalliem tal-Malti għall-barranin. Dan l-artiklu deher fis-sit tal-President ta' Malta fl-20 ta' Frar 2024.

It-tagħlim tal-Malti jagħtini ħafna enerġija

JESSICA SCHULZ

Il-Malti sabiħ wisq. Hekk inħoss jien, Żvediza, dwar il-lingwa Maltija. Bdejt nitgħallem il-Malti b'mod iddedikat mill-Iskozja f'Settembru 2020. Sena wara rritornajt Malta u ħassejtni differenti ħafna minn meta tlaqt. Meta żort u għext Malta fil-passat, ma stajtx nifhem il-lingwa, iżda din id-darba stajt nikkomunika mal-Maltin u l-Għawdxin *bil-Malti*: esperjenza ġdida għalija. F'dan l-artiklu, se nispjega għalfejn għażilt li nitgħallem il-Malti, kif tgħallimtu, u kif inħossni issa li nista' nikkomunika bih. Fl-aħħar se nagħti ħarsa lejn ir-riċerka tad-dottorat li qed nagħmel fuq il-bilingwiżmu Malti-Ingliż.

L-interess tiegħi fil-Malti nibet bħala xewqa li nifhem il-lingwa li kont qed nisma' madwari. Għext Malta għal erba' snin u tlaqt biex nistudja l-Psikologija fl-Ingilterra u l-Iskozja, imma kull darba li ġejt lura vera xtaqt inkun nista' nifhem u nitkellem il-lingwa nazzjonali tal-pajjiż li għalija huwa dar oħra. Fuq kollox, xtaqt nintegra iktar fis-soċjetà u nidhol iktar fil-fond tal-kultura. Għalhekk iddeċidejt li nitgħallem il-Malti. Illum nieħu ħafna gost nuża l-Malti fil-ħajja ta' kuljum u nipparteċipa fl-attivitajiet li jsiru bil-Malti, speċjalment meta l-Maltin u l-Għawdxin iwegħbuni bil-Malti. Inħossni mimlija hegga u iktar parti mis-soċjetà. Qisni dħalt f'dinja ġdida fejn nista' nesperjenza u nħoss b'mod differenti r-rabta li

hemm bejn in-nies tal-gzejjer Maltin. Nogħdos fil-lingwa; qisni qabel kont nara l-baħar minn fuq, filwaqt li issa qed niskopri l-gmiel ta' kuluri u ħajja taħt wiċċ l-ilma. Din hija esperjenza meraviljuża li tagħtini ħafna enerġija.

Mindu bdejt nitgħallem il-Malti, sirt inkun iktar u iktar affaxxinata bis-sbuħija tal-lingwa. Xi wħud mill-aspetti sbieħ tal-ilsien Malti, fl-opinjoni tiegħi, huma l-istruttura tal-kliem u kif tintiseg il-lingwa. Pereżempju, il-parti tal-lingwa li taħdem bl-għerq u bil-forom hija interessanti u differenti minn kif jaħdmu l-lingwi Rumanzi u Ġermaniċi li kont diġà naf. Jaffaxxinani l-mod kif l-għerq huwa magħmul minn konsonanti biss u kif kelmiet marbutin mal-istess idea bażika huma magħqudin bl-istess għerq. Dawn l-interkonnessjonijiet sbieħ jgħinuni nagħraf kliem ġdid ukoll. Ħafna drabi niltaqa' ma' kelma ġdida li qatt ma smajtha jew qrajtha qabel, imma mill-għerq u mill-kuntest inkun nista' naqta' xi tfigħer. Il-Malti huwa sabiħ ukoll għax jirrifletti l-istorja ta' Malta, billi hemm elementi ġejjin mill-Għarbi, mill-Isqalli, mit-Taljan u mill-Ingliz. Il-melodija tal-lingwa togħgobni ħafna wkoll. L-ilsien Malti ngħożżu u nieħu gost inkompli l-vjaġġ tat-tagħlim ta' din il-lingwa sabiħa.

Jiena tgħallimt – u qed nitgħallem – il-Malti b'diversi metodi. Minn Settembru 2020 sa Settembru 2021 tgħallimt il-Malti mill-Iskozja. Għandi xi kotba tal-grammatika li jgħinuni nifhem kif taħdem il-lingwa Maltija. Studjajt ħafna kliem u pprattikajt kif nibni sentenzi bażiċi. Użajt ukoll kotba b'siltiet u djalogi, u hađt gost nipprattika l-pronunzja billi naqrahom b'vuċi għolja. Peress li l-pronunzja ta' ċertu kliem bil-Malti, l-iktar fejn tidhol l-ittra 'q', tista' tkun diffiċli għalija, is-smiġħ ta' djalogi u stejjer kif ukoll il-qari tal-istess test b'vuċi għolja kienu ta' għajjnuna kbira għalija. Sibtha utli ħafna meta kelli kemm verżjoni awdjo kif ukoll it-test miktub tal-istess storja, djalogu jew silta. Is-smiġħ tal-lingwa

huwa importanti għalija. Fil-fatt, l-iktar haġa li nagħmel biex nitgħallem il-Malti mill-Iskozja hija li nqatta' ħafna hin nisma' l-lingwa fuq ir-radju u t-televizjoni, anke meta nagħmel il-faċendi. Bdejt bi programmi televiżivi għat-tfal u fil-bidu ma kontx nifhem ħafna, iżda maż-żmien bdejt nifhem iktar u iktar.

Darba fil-ġimgħa nieħu lezzjoni online. Waqt il-lezzjonijiet li hadt fl-ewwel sena, qrajt ħafna stejjer b'vuċi għolja. Bejn lezzjoni u oħra kont nistudja l-kliem u l-espressjonijiet il-ġodda u nerga' naqra l-istejjer b'vuċi għolja. Barra minn hekk, kelli ħafna opportunitajiet biex nipprattika l-konverżazzjoni spontanja. Għalkemm għadni nisma' u naqra stejjer ġodda, din is-sena qed niffoka iktar fuq il-ħila tat-taħdit billi nipprattika l-konverżazzjoni u nitgħallem kelmiet u espressjonijiet ġodda. Nixtieq nirringrazzja lill-għalliema tiegħi, Sarah Caruana u Elaine Spiteri; il-lezzjonijiet kienu u baqgħu l-parti favorita tiegħi mit-tagħlim tal-Malti mill-Iskozja.

Meta ġejt lura Malta ltqajt ma' opportunitajiet ġodda biex nipprattika l-lingwa. Nieħu ħafna gost nitkellem bil-Malti fil-ħajja ta' kuljum: fil-ħwienet, mal-ħbieb, fuq il-monti, mal-ġirien, fit-triq, u f'ħafna postijiet oħra. Kelli l-opportunità nsegwi xi lezzjonijiet tal-Malti fl-Università ta' Malta wkoll bis-saħħa ta' Dr Michael Spagnol u l-Prof. Manwel Mifsud li laqgħuni fil-klassijiet tagħhom. Minbarra s-smiġħ, il-qari u t-taħdit, nipprova nikteb bil-Malti kemm jista' jkun. Perezempju, nieħu pjaċir nikteb l-emails u l-messaġġi bil-Malti. B'hekk inkompli nitgħallem il-Malti f'Malta stess u nuża l-lingwa Maltija fil-ħajja ta' kuljum.

Bħalissa qed nagħmel dottorat fuq il-bilingwiżmu Malti-Ingliš u l-użu tal-lingwa f'Malta. Fi kliem iktar preċiż, qed nirriċerka l-użu tal-Malti u tal-Ingliš f'kuntesti u f'sitwazzjonijiet differenti, u kif dawn jintrabtu mal-attenzjoni, il-memorja u d-deċiżjonijiet li nieħdu.

Din ir-riċerka qed issir bejn l-Università ta' Edinburgh u l-Università ta' Malta.

Il-Malti għal qalbi u ninsab herqana biex inkompli nitgħallem u nuża din il-lingwa tant sabiha.

*Jessica Schulz hija riċerkatriċi Żvediza u kelliema tal-Malti.
Dan l-artiklu deher f'1-orizzont fil-31 t'Awwissu 2022.*

L-esperjenza ta' barrani li tgħallem il-Malti waħdu

ADAM YOUNG

Jien Adam Young. Twelidt l-Ungerija, għandi cittadinanza Inġliża u ngħix l-Ingilterra, u għandi passjoni kbira għal-lingwi. Lingwa waħda li għandi passjoni immensa għaliha hija l-Malti.

L-avventura tiegħi mal-Malti bdiet fl-2019 meta ddeċidejt li niskopri aktar dwar dan l-ilsien illi diġà kont smajt bih imma qatt ma kont qrajt dwaru. Mill-ewwel affaxxinani għax fih taħlita ta' żewġ familji ta' ilsna ferm differenti minn xulxin – Rumanza u Semitika. Dan il-fatt u l-mod li bih jintegraw fil-grammatika tal-Malti nsibhom vera interessanti. Li tkun tista' tgħid frazi mimlija kliem mit-Taljan u l-Isqalli u warajha frazi bi kliem kollu mill-Għarbi, jew frazi b'vokabularju li huwa fużjoni tat-tnejn, naraha haġa unika.

Meta bdejt nitgħallem il-Malti waħdi skoprejt illi, permezz tal-għarfien wiesa' tal-lingwi Rumanzi u l-għarfien żgħir li kelli tal-ilsien Għarbi, ma domtx ma drajt l-aspetti speċifiċi tal-Malti. Kelli vantaġġ għax il-biċċa l-kbira tal-vokabularju u ħafna mill-kliem ta' nisel Għarbi kienu diġà familjari għalija. Allura stajt naqbeż l-istadju fejn wiehed jitgħallem il-kliem u l-frazzjiet bażiċi, u floku fittixt riżorsi bħal kotba tal-grammatika biex inwessa' l-għarfien tiegħi. Biex nesponi ruħi għal-lingwa bdejt

naqra l-aħbarijiet bil-Malti fuq TVM News u One News, b'mod partikolari dwar grajjiet internazzjonali kurrenti biex nitgħallem kliem u frażijiet ġodda, imma wkoll dwar grajjiet kurrenti f'Malta biex insir naf iktar dwar il-kultura Maltija. Minbarra l-qari, inħobb nara filmati bil-Malti, pereżempju dokumentarji dwar il-gżejjer Maltin u l-istorja tagħhom, jew sensiliet televiżivi biex nidra l-lingwa kif inhi mitkellma fil-ħajja ta' kuljum.

Ma noqgħodx Malta imma s-sena l-oħra, fl-2022, kelli l-pjaċir inżur Malta għall-ewwel darba. Malli nżilt fil-pajjiż impenjajt ruħi biex nuża kemm jista' jkun il-Malti billi nkellem lin-nies bi lsienhom flok nuża l-Ingliż, bħalma normalment jagħmlu t-turisti. Kienet esperjenza mill-aqwa li nipprattika l-lingwa man-nies u narahom kollha sorpriżi meta jisimġhu barrani jkellimhom bil-Malti. Din il-btala f'Malta saħħet il-passjoni tiegħi għal-lingwa Maltija, lingwa unika li tirrifletti l-istorja tal-gżejjer Maltin u l-qawwiet varji illi ħakmuhom tul is-sekli.

Naħdem bħala traduttur, u nixtieq ħafna naħdem bl-ilsien Malti. Nemmen illi għandu jkollu preżenza usa' fit-teknoloġija, pereżempju f'siti elettronici u f'sistemi operattivi ħalli n-nies iħossuhom aktar komdi jużawh anke f'dawn il-mezzi flok l-Ingliż. Nixtieq inkun nista' nikkontribwixxi għat-tkattir u t-tiżiħ tal-lingwa Maltija. Nemmen li, għalkemm il-bilingwizmu f'Malta hu vantaġġ, l-użu tal-Ingliż m'għandux ikun ta' ħsara għall-ilsien nazzjonali – l-ilsien Malti għandna ngħożżuh.

Adam Young huwa traduttur Ingliż.

Dan l-artiklu deher fis-sit tal-President ta' Malta fit-30 t'Awwissu 2023.

Nerġa' nsib l-għeruq billi nitgħallem il-Malti

SHARON HEISER

L-għeruq Maltin tiegħi nista' ngħid li jestendu sa Tas-Sliema, Birkirkara, l-Imbida u Għawdex, u dejjem kont kburiġa ħafna b'dan il-wirt. Ħafna membri tal-familja tiegħi emigraw lejn Londra u l-Awstralja fis-sittinijiet, meta kienu għadhom żgħażaġh. Jiena twelidt Londra. Dak iż-żmien l-immigranti kienu mħegġa jrabbu lit-tfal jirkellmu bl-Ingliż. Madankollu jiena trabbejt qrib ħafna tal-ġenituri ta' ommi li kienu għadhom jirkellmu bil-Malti; għalhekk, kont imdawra bil-kultura Maltija minn età bikrija.

L-egħżeż tifkiriet tiegħi huma marbutin mal-ilsien Malti: minn kant ħerqan ma' melodiji u innijiet popolari waqt iċ-ċelebrazzjoni tal-festa, għal diskursati twal mal-ħbieb fuq l-għatba tal-bieb. Niftakar li l-ewwel darba li smajt l-għana Malti kien meta n-nanna kienet tkanta mar-record player li kellha. Il-familja kienet tkanta wkoll 'It-Tifla tal-Kampanja' u tgħidx kemm konna nidħqu.

Wara li rkuprajt id-dritt tat-twelid billi ksibt iċ-ċittadinanza, bdejt nitgħallem il-Malti. Żewġi ngħaqad miegħi u malajr sar iħobb il-lingwa. Dan serva biex jgħaqquad lill-familja aktar flimkien. F'dan iż-żmien skoprejt li l-kuġin tan-nannu, Dr Anton Buttigieg, eks President ta' Malta u poeta famuż, kien membru fundatur tal-Għaqda tal-Malti – Università, u kien rebaħ premju letterarju prestigjuż. Ħadt gost insir naf li kont qed nibni

pont ma' wiehed mill-antenati tiegħi permezz tal-imħabba komuni li kellna għall-Malti. Bejni u qrabati hemm oċeani sħaħ jifirduna iżda xorta waħda nżomm kuntatt mal-biċċa l-kbira tagħhom, u jkellmuni bil-Malti. Nuża l-Malti wkoll biex nikteb lill-kuġin u lil xi ħbieb li għandi Malta, u dan jgħinni nipprattika.

Hemm ħafna Maltin imxerrdin madwar ir-Renju Unit, iżda ħafna ssettiljaw Londra. Nemmen li l-Maltese Culture Movement (MCM) u l-Kummissjoni Għolja Maltija huma ż-żewġ organizzazzjonijiet responsabbli biex isahħu l-komunità Maltija fir-Renju Unit. L-avvenimenti tal-MCM jiġbruna b'mod brillanti u dejjem niehdu gost nithadtu bil-Malti. Il-quddies u l-purċissjonijiet reliġjużi dejjem ikunu sbieħ. Aktar ma jkun hemm avvenimenti bħal dawn, aktar tkompli tissaħħaħ il-komunità tagħna. Fil-fatt li tkun voluntier f'dawn l-avvenimenti mhux biss ta' gost iżda huwa wkoll importanti ħafna. Darba minnhom bħala familja l-bisna l-bies tradizzjonali Malti. Kemm ħassejtni kburiya nilbes l-għonnella bis-sbuhija kollha tagħha! Tifraħ qalbi meta nara generazzjonijiet anzjani ta' emigranti jtkellmu bil-Malti bejniethom. F'dawn l-okkażjonijiet widnejja mill-ewwel jaqbd u l-ħoss tal-Malti u mmur inkellimhom. L-ilsien tagħna joħloq rabta speċjali li tgħaqqadna.

Jiena nemmen li l-familji tal-emigranti għandhom jtkellmu bil-Malti b'mod regolari waqt li jgħallmu lil oħrajn ukoll. Għandna nixtru kotba bil-Malti bħala rigali u niktbu bil-Malti kull meta jkun possibbli, anke diġitalment, bl-użu tas-settings Maltin fuq it-tastiera jew l-apps. Hu x'inhu l-passatemp, jekk tħobb tisma' l-mużika, tara xi film, taqra ktieb jew tikteb il-poeżija, tajjeb li kemm jista' jkun tuża l-Malti. Il-quddiesa mxandra bil-Malti hija opportunità oħra biex tesponi ruħek għal-lingwa. Huwa importanti wkoll li jekk trid titgħallem ma taqtax qalbek, anke jekk kbirt fl-età.

Digà jeżistu diversi opportunitajiet biex wiehed jitgħallem il-Malti, bħal korsijiet online; madankollu għodod u inizjattivi oħrajn jistgħu jiffaċilitaw it-tagħlim tal-lingwa. Dizzjunarju elettroniku aġġornat, programmi fuq it-TV b'sottotitli Maltin, aħbarijiet Maltin b'posts bilingwi u direttorju ta' tuturi approvati, kollha jkunu ta' għajna. Ikun apprezzat ukoll jekk il-kelliema nattivi tal-Malti jieħdu ftit paċenzja u jweġbuna bil-Malti kull meta nagħmlu sforz u nużawh aħna. Dan jgħin lil min ikun qed jitgħallem biex ikun aktar kunfidenti meta juża l-lingwa fil-pubbliku.

Meta kont qed nitgħallem il-Malti sirt konxja tar-rikkezza lingwistika u l-evoluzzjoni intriganti tiegħu tul l-istorja. Fi lsienna hemm minquxa l-ġrajja twila ta' kif kbirna u żammejna l-identità tagħna. Meta nisma' l-qwieltan-nanna niftakar fiż-żminijiet sbieħ, u dan jinkoraġġini biex nikseb ħakma tajba ta' lsien familti. Għalija l-ilsien Malti hu bħal mera tar-ruħ kulturali tagħna: jgħaqqadna minkejja l-ġenerazzjonijiet, id-distanzi u n-nazzjonalitajiet differenti. Hu wiehed mill-elementi li l-emigranti jkomplu jhaddnu meta jgħixu barra minn Malta. Jiena għadni fil-bidu tal-vjaġġ tiegħi fl-istudju tal-Malti, iżda nittama li xi darba l-antenati tiegħi jkunu kburin bija.

Saħħa!

Sharon Heiser, imwiilda Buttigieg, tgħix fir-Renju Unit u għandha dixxendenza Maltija. Hija membru tal-Maltese Culture Movement (UK).

Din hija traduzzjoni ta' artiklu bl-Ingliż li deher fis-sit tal-President ta' Malta fis-26 ta' Ġunju 2023.

It-traduzzjoni u l-identità Maltija

CLAUDINE BORG

It-traduzzjoni mhix l-ewwel haġa li normalment tiġina f'moħħna meta naħsbu fl-identità Maltija u f'dak li jsawwarha. Madankollu – kif isostni Michael Cronin fi *Translation and Identity* – meta niddiskutu kwistjonijiet relatati mal-identità f'soċjetà umana, it-traduzzjoni għandha tkun fiċ-ċentru ta' ħsibijietna. It-traduzzjoni, infatti, kellha u għad għandha sehem sinifikanti fit-tiswir tal-identità nazzjonali tagħna, speċjalment fejn jidhlu l-lingwa u l-letteratura Maltija. Kif?

It-traduzzjoni xprunat il-kitba bil-Malti. Skont *Storja tal-Ilsien u l-Letteratura Maltija - Kronoloġija* ta' Mario Cassar, wara l-*Kantilena*, waħda mill-ewwel kitbiet letterarji bil-Malti li nafu bihom sa issa hija traduzzjoni: il-poezija “Lill-Gran Mastru Cottoner” ta' Giovanni Francesco Bonamico, miktuba bil-Franċiż u maqluba minnu stess għall-Malti. Warajha nsibu l-poezija ta' awtur anonimu Għawdxi “Jaħasra Mingħajr Ftija,” u mbagħad hemm it-traduzzjoni bil-Malti tal-Pater Noster. Meta nanalizzaw din il-lista nindunaw kemm tassew it-traduzzjoni tat spinta lill-Malti. Milli jidher l-ewwel ktieb stampat bil-Malti kien ukoll traduzzjoni, din id-darba mit-Taljan, ta' test reliġjuż: *Tagħlim Nisrani*, tal-Kardinal Bellarmino u maqlub għall-Malti minn Dun Frangisk Wizzino.

It-traduzzjoni għadha (u tibqa') tinfluwenza lsienna u l-letteratura tagħna. Meta Malta saret membru sħiħ tal-Unjoni Ewropea (UE) u l-Malti wiehed mil-lingwi uffiċjali tal-UE, ilsienna stagħna permezz tat-traduzzjoni. Peress li r-Regolament Nru 1 jistabbilixxi li l-liġi tal-UE trid tiġi abbozzata u ppubblikata fil-lingwi uffiċjali kollha, it-tradutturi u t-terminologi kellhom joħolqu termini bil-Malti għal bosta oqsma speċifiċi: minn legali u xjentifiċi sa finanzjarji u tekniċi. Qabel l-2004 t-termini ta' dawn l-oqsma ma konniex nehtiguhom bil-Malti għax il-liġi Ewropea ma kinitx tapplika direttament għalina, inkella konna ninqadew bit-termini bl-Ingliż. Ċertament dan ma kienx proċess faċli u bla intoppi; madankollu bis-saħħa tat-traduzzjoni illum eluf ta' termini nsibuhom ukoll bil-Malti.

Itamar Even-Zohar jišhaq fuq l-importanza li nistudjaw il-pożizzjoni u l-funzjoni tat-traduzzjonijiet f'sistema letterarja. F'letteraturi kbar u stabbiliti, it-tendenza hi li t-traduzzjoni jkollha rwol pjuttost periferali u funzjoni konservattiva, filwaqt li f'letteraturi żgħar din tkun iktar ċentrali u taġixxi ta' forza innovattiva. B'hekk, f'letteraturi bħal tagħna, it-traduzzjoni tkabbar, tkattar u tiffertilizza l-letteratura nazzjonali bl-importazzjoni ta' xogħlijiet kanoniċi kif ukoll innovattivi u sperimentali. It-traduzzjoni turi wkoll il-potenzjal tal-ilsien Malti: meta kotba bħal *En attendant Godot* jinqelbu għall-Malti nagħrfu l-possibiltajiet li joffri lsienna, kif ukoll kemm hu flessibbli u mimli rizorsi. U ladarba biċċa xogħol letterarja tkun tradotta, din issir parti integrali mis-sistema letterarja li qed tirciviha. It-traduzzjoni, allura, taffettwa l-letteratura mira u tikkontribwixxi fit-tiswir tal-identità(jiet) marbuta magħha.

Permezz tat-traduzzjoni ma nimportawx biss iżda wkoll nesportaw. It-traduzzjoni tal-letteratura Maltija għal lingwi oħra sservi biex letteratura li, fil-parti kbira tagħha, hija aċċessibbli biss għan-nofs miljun ruħ li jafu

l-Malti, titwassal għand udjenzi hafna akbar. Hija mezz ieħor kif nittrażmettu u nesponu l-letteratura lokali. U dan iseħħ bl-appoġġ ta' entitajiet nazzjonali, prinċipalment il-Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb, li jsostnu u jiffinanzjaw traduzzjonijiet mill-Malti u għall-Malti. Meta nesportaw il-letteratura nkunu qed nesportaw parti mill-identità.

*Dr Claudine Borg hija traduttriċi u lettriċi fl-Università ta' Malta.
Dan l-artiklu deher fis-sit tal-President ta' Malta fl-20 ta' Ġunju 2023.*

Poeżija Slavonika bil-Malti fit-traduzzjoni mill-ilsna originali

YANA PSAILA

Skont l-enciklopedija l-popli Slavoniċi huma l-grupp tal-popli li jtkellmu bil-lingwi Slavoniċi u li jkunu maqsuma fi Slavi tal-Lvant (Belarussi, Russi, Ukreni, Russini), tal-Punent (Pollakki, Ċeki, Slovakki, Serbi tal-Lusazja) u tan-Nofsinhar (Bulgari, Serbi, Montenegrini, Sloveni, Kroati, Bosnijaci, Maċedonjani). Is-Slavi huma l-akbar grupp etno-lingwistiku fl-Ewropa li l-popli tagħhom għandhom wirt letterarju kbir fil-varjetà kollha ta' generi u xejriet, inkluż ir-rikkezza fil-qasam tal-kultura poetika. Nixtieq nippreżenta lill-qarrejja Maltin xi xogħlijiet tal-poeti nazzjonali ta' tliet pajjiżi Slavoniċi.

Irrid nirrimarka li waqt li kont qed naħdem fuq it-traduzzjoni mill-Malti għar-Russu tal-ġabra tal-poeżiji ta' Dun Karm Psaila u t-tnejjija tagħha fil-format tal-pubblikazzjoni akkademika, użajt bħala sors metodoloġiku bażiku x-xogħlijiet tal-Professor Oliver Friggieri dwar il-Poeta Nazzjonali ta' Malta. Jisthoqq attenzjoni partikolari lill-klassifikazzjoni tiegħu tax-xogħlijiet poetiċi ta' Dun Karm f'f'ħames xejriet tematiċi. B'hekk il-Prof. Friggieri wera biċ-ċar li d-direzzjonijiet tal-ħidma tal-Poeta Nazzjonali jkopru l-aspetti ewlenin kollha tal-eżistenza tal-bniedem u tas-soċjetà Maltija, u jirriflettu b'mod wiesa' diversi aspetti tal-ħajja tal-pajjiż.

Bhala riċerkatriċi xtaqt insir naf kemm tkun prezenti din ir-riflessjoni tal-ħajja mill-angoli differenti fix-xogħlijiet tal-poeti ta' pajjiżi oħra li jkunu rikonoxxuti bhala poeti kbar mill-komunità tagħhom. It-tweġiba pożittiva għal din il-mistoqsija tagħti, pereżempju, il-poeżija Russa fil-persuna ta' Alexander Pushkin, Sergey Yesenin u l-poeti l-oħrajn li l-qarrej Malti jista' jiffamiljarizza ruħu magħhom fil-ktieb tiegħi *Antoloġija tal-Poeżija Russa* li ħareġ f'Malta fl-2019. Imma eżempju wiehed huwa biżżejjed? Għalhekk iddeċidejt li ndur għall-analiżi tax-xogħlijiet tal-poeti kbar ta' pajjiżi oħra. Naturalment din il-ħidma kienet se tinvolvi t-traduzzjonijiet għall-Malti mil-lingwi oriġinali tal-poeżiji tal-pajjiżi magħżula. Għażilt il-poeti tal-Ukrajna, il-Polonja u l-Belarus. Din l-għażla kienet determinata mill-fatt li l-għeruq etniċi tiegħi stess jinkludu komponenti Ukreni u Pollakki; it-traduzzjonijiet tat-testi poetiċi oriġinali mill-Belarussu għall-Malti kont għamilthom qabel.

Abbażi tal-approċċ tal-Professor Friggieri wiehed jista' jikklassifika skont it-temi x-xogħlijiet ta' kull poeta, għalkemm il-kontenut tal-klassifikaturi mhux se jikkoinċidi għalkollox. Ta' min jinnota wkoll li kull poeta għandu għal qalbu xi tema partikolari li tokkupa post ċentrali f'xogħlijietu. Izda fl-istess ħin joħroġ b'mod evidenti li dawn id-differenzi fil-klassifikazzjoni tat-temi mhux se jnaqqsu mill-konklużjoni ovsja li r-riflessjoni kompleksa tal-ħajja tas-soċjetà tkun prezenti fix-xogħlijiet tal-poeti kbar kollha ta' kull pajjiż. Għalhekk ikun hemm rikonoxximent xieraq tagħhom, u l-poeti nfushom ikunu magħrufin u maħbubin ħafna mill-popli.

Bhala riżultat tal-ħidma tiegħi saru t-traduzzjonijiet għall-Malti tal-poeżiji tal-poeti kbar bħal Taras Shevchenko tal-Ukrajna, Adam Mickiewicz tal-Polonja u Yakub Kolas tal-Belarus mill-oriġinali għal-lingwa Maltija.

Fihom jispikkaw dawn it-tliet temi: ir-riflessjonijiet fuq il-patrija, id-deskrizzjoni tas-sbuhija tan-natura tal-pajjiż nattiv, u t-tema dejjiema tal-imħabba.

Hawn taħt tingħata bijonota qasira ta' kull poeta u l-poeżiji tiegħu bl-ilsien nazzjonali u bil-Malti. Jidhru wkoll it-testi bl-Ukren, il-Pollakk u l-Belarussu.

Taras Shevchenko (1814 – 1861) – poeta Ukren, kittieb tal-proża, ħassieb, pittur, artist grafiku, etnografu, figura pubblika. Fil-wirt letterarju tiegħu l-poeżija għandha rwol ċentrali. Ix-xogħlijiet ta' Taras Shevchenko huma meqjusa bħala s-sisien tal-letteratura Ukrena moderna u l-lingwa letterarja.

Сонце заходить, гори чорніють

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люде, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре! зоре! — і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули.

Тарас Шевченко, 1847

Niezła x-Xemx, il-Muntanji Jiswiedu

Niezła x-xemx, il-muntanji jiswiedu,
Jiskot l-għasfur u taqa' hemda fuq dak il-bur.
In-nies ferħana li se tistrieħ fid-djar kennija,
Inħares 'il bogħod ... u nibda ntir fi ħsibijieti
Lejn l-Ukrajna, lejn gnejna dalmija.
Nohlom dal-ħolm, kollni herqan,
Qalbi dlonk 'ssib fl-aħħar serħan
Bur sewdieni, muntanji, foresta fis-skiet,
Kewkba tielgħa fin-nir tas-smewwiet.
Stilla! Ja stilla! – u waqgħet id-demgħa.
Tidher dal-ħin f'tal-Ukrajna s-sema?
L-għajnejn skuri diġà sabuk? Jew insew, lanqas fittxuk?
Jalla li raqdu jekk ma fittxux,
Tant ikun aħjar li b'xortija
Jibqgħu ma jintebħux.

Yana Psaila – traduzzjoni, 2022

Adam Mickiewicz (1798 – 1855) – kittieb Pollakk, poeta, traduttur, drammaturgu, għalliem, figura pubblika. Ħalla impatt qawwi fuq il-formazzjoni tal-letteratura Pollakka, Litwana u Belarussa tas-seklu XIX. Fil-Polonja huwa rikonoxxut bħala wieħed mill-aktar poeti prominenti Pollakki tal-era Romantika.

Do Laury

Ledwim ciebie zobaczył, jużem się zapłonił,
W nieznaném oku dawnéj znajomości pytał,
I s twych jagód wzajemny rumieniec wykwitał
Jak z róży którój piersi zaranek odsłonił.

Ledwieś piosnkę zaczęła, jużem lzy uronił,
Twój głos wnikał do serca i za duszę chwycił,
Zdało się że ją anioł po imieniu witał,
I w zegar niebios chwilę zbawienia zadzwonił.

O luba! niech tve oczy przyznać się nie boją,
Jeśli cię mém spóyrzeniem, jeśli głosem wzruszę,
Nie dbam że los i ludzie przeciwko nam
stoją, Że uciekać i kochać bez nadziei muszę.
Niech ślub ziemski innego darzy ręką twoją,
Tylko wyznaj że Bóg mi poślubił twą duszę.

Adam Mickiewicz, 1826

Lil Laura

Xhin rajtek dlonk hassejt il-fjamma taqbad ġewwa fija,
U bdejт infittex xi konoxxenza ferm
antika fil-ħars li qatt ma rajtu qabel,
Waqt li l-wardiet ta' wiċċek
bdew jiħmaru bil-grazzja xulxinija
Bħal fjura li tinfetaħ fid-dija taż-żerniq.

U malli smajtek tkanta, dlonk ħabtet iġġelben demgħa,
Għax leħnek daħal f'qalbi u messli ruhi sewwa,
Donnu xi anġlu jsejjaħ b'isimha l-istess ruħ instema'
Waqt li tal-fidwa s-siegħa daqqet fuq l-arlogg tas-sema.

O għażiza! Tibżax tistqarr b'għajnejk
Jekk leħni jqanqlek u tħoss il-ġibda meta nħares lejki.
Ma jimportani xejn illi d-destin u n-nies kontrina,
Li għandi naħrab u nibqa' nħobbok jien bla qies
Ħalli mal-ieħor fiż-żwieġ fuq din il-art tingħaqad,
Imma li Alla diġà żewweġ ruħek ma' tiegħi, ammetti biss.

Yana Psaila – traduzzjoni, 2022

Yakub Kolas (1882 – 1956) – kittieb Belarussu, drammaturgu, poeta, traduttur, figura pubblica. Wiehed mill-klassici u l-fundaturi tal-letteratura l-ġdida Belarussa. Poeta Nazzjonali tal-Belarus.

Родныя вобразы

Вобразы мілыя роднага краю,
Смутаk і радасць мая!
Што маё сэрца да вас парывае?
Чым так прыкованы я

К вам, мае ўзгорачкі роднага поля,
Рэчкі, курганы, лясы,
Поўныя смутку і жальбы нядолі,
Поўныя сумнай красы?

Толькі я лягу і вочы закрыву,
Бачу я вас прад сабой.
Ціха праходзіце вы, як жывыя,
Ззяючы мілай красой.

Чуецца гоман мне спелае нівы,
Ціхая жальба палёў,
Лесу высокага шум-гуд шчаслівы,
Песня магутных дубоў...

Вобразы мілыя, вобразы смутныя,
Родныя вёскі і люд,
Песні цягучыя, песні пакутныя!..
Бачу і чую вас тут.

Якуб Колас – 1908

Dehriet Gheżież

Dawn id-dehriet gheżież t'art twelidi
Ferħa u niket fl-istess ħin tiegħi!
Għala herqana tkun qalbi għalikom?
Għaliex niġibed inkun lejn l-għelieqi,

Lejkom, ja xmara, għeqiebi u bosk,
Mimlija bid-diqa,
Bi ġmiel imnikket
Ta' destin kiefer ta' dan il-post?

Malli nimtedd u nagħlaq għajnejja
Lilkom inkun qiegħed nara,
Tgħaddu quddiem i ħiemda, qiskom ta' vera,
Tiddu bi sbuħija liema bħalha.

Nisma' t-tnehid imbikki
Tar-rbugħa dehbija,
U t-tħaxwix ferrieħi fil-masġar
Tas-siġar godlija.

Dehriet ħienja, dehriet imnikkta,
Irhula gheżież u nies,
L-għanjiet newwieħa, l-għanjiet tan-niket...
Nara u nisma' fil-ħolm tiegħi biss.

Yana Psaila – traduzzjoni, 2021

*Yana Psaila, imwielda Kirienko, hija lingwista, traduttrici, poetessa,
u membru tal-Akkademja tal-Malti.
Dan l-artiklu deher f'it-Torċa fl-4 ta' Diċembru 2022.*

L-ilsien Malti għal qalbi

RITA SALIBA

“Bongu!”

“L-għodwa t-tajba!”

“Kif int?”

Ħafna drabi dawn il-frazzjiet ngħiduhom mingħajr ma naħsbu meta nsellmu lil xulxin imma żgur juru li aħna Maltin. Bosta nies importanti jhaddmu l-lingwa Maltija fix-xogħol u l-ħajja tagħhom ta' kuljum. Fost dawn hemm il-President George Vella li saħaq fuq il-ħtieġa li nħarsu u ngħożzu l-ilsien Malti.

Għalhekk fl-20 ta' Ġunju 2022 tnediet il-kampanja 'l-ilsien Malti għal qalbi,' fejn tlaqqgħu l-għaqdiet tal-Malti kollha b'għan wieħed – dak li jgħinu halli l-lingwa Maltija tidhol aktar fil-ħajja tagħna ta' kuljum u ma tkunx biss lingwa tagħna l-Maltin. Fostna hawn min ġej minn pajjiżi differenti imma jaf jittellem ukoll bil-Malti għax irid jikkomunika u jintegra ruħu tajjeb f'pajjiżna. Hemm universitajiet fil-Ġermanja u Franza fejn jitgħallmu l-Malti. U tant tqanqal interess il-lingwa tagħna li saħansitra riċerkaturi mill-Amerka saċ-Ċina qegħdin jistudjaw dwar il-binja ta' din il-lingwa. Min jaf kemm damu jfittxu l-gżira tagħna fuq il-mappa tad-dinja!

Iżda mhux nies importanti jew tal-universitajiet biss għandhom jgħożzu l-Malti. Għandna nkunu kburin li

għandna l-lingwa tagħna. Għaldaqstant din il-kampanja se tghin biex il-Malti jgħaqqad soċjetà sħiħa. Għal dan l-għan il-Malti jaqдина tajjeb fejn tidhol il-lingwa tas-sinjali. Nittamaw li naraw aktar sottotitli fuq il-mezzi tax-xandir għal dawk neqsin mis-smiġ. Bl-istess mod għandhom jidhlu kotba awdjo għal dawk neqsin mid-dawl. B'dan il-mod ukoll nistgħu nwasslu l-letteratura Maltija lil firxa usa' ta' nies.

Il-ġenituri huma l-ewwel għalliema tagħna. Dil-kampanja tgeġġeg lill-ġenituri u lin-nanniet sabiex jitkellmu mat-tfal u n-neputijiet bil-Malti. U ahna t-tfal ukoll għandna nidhlu f'diskursati bil-Malti, fejn hu possibbli. Jekk kelma taqđina tajjeb bil-Malti għandna nużaw lilha u mhux nużaw kelma oħra b'lingwa barranija. Waqt il-logħob nistgħu nużaw espressjonijiet idjomatiċi li huma tagħna. U hemm hafna, tafux, kemm jekk tkun qed ttitlef waqt il-logħob kif ukoll meta tkun qed tirbaħ! B'hekk inkunu qed inżommu l-lingwa ħajja, lingwa li taddatta għaž-żminijiet u fuq kolloxx li turi l-identità tagħna.

Saħħiet!

Rita Saliba hija awtriċi u membru tal-kumitat tal-Akkademja tal-Malti. Dan l-artiklu deher fis-Saġhtar, nru 372, Novembru 2022.

Lara tiskopri aktar dwar il-Malti

JUSTINE SOMERVILLE

Lara trid tikteb komponiment dwar x'tixtieq issir la tikber u did-darba s-Sur Brincat jixtieqhom jittajpjawh minflok jiktbuh. Malli qalilhom bih bdiet tikkonfondi: Lara ma tafx x'karriera tixtieq taqbad la jasal il-waqt u l-Malti tużah biss fil-messaġġi lil sħabha. U f'dawn il-messaġġi qatt ma tuża l-ittri Maltin.

Lara l-istudju tiehdu b'serjetà u tixtieq tagħmel biċċa xogħol tajba. Minn fejn taqbad tibda? Is-Sur Brincat donnu qralha moħħha u fakkarhom fil-verreġja (jigifieri bookmarks) li ftit tal-jiem ilu tqassmu lill-istudenti kollha. Lara ftakret li l-verreġja tagħha qiegħda fi ktieb fuq il-komodina; malli waslet id-dar ġriet sal-kamra, qabdet il-mobile, u skennjat il-kodiċi QR ta' fuqha.

Is-soluzzjoni għat-tieni problema sabitha f'paġna 13! In-nanna Marthese xejn ma joghġobha dan in-numru u Lara qatt ma fehmet għaliex. Lilha ġabilha r-risq. Skopriet li l-ittri ċ, ġ, ħ u ż tista' tiktibhom billi tniżżel app fil-mobile u t-tablet jew billi tattiva l-Malti fil-language bar tal-laptop. Kemm kienet inkwetat għalxejn, jaħasra! Imxiet ma' dak li hemm miktub u f'ħakka t'għajn sabet l-ittri kollha li għandha bżonn. Daqshekk sempliċi!

Hi u tqalleb il-ktejjeb diġitali bdiet tinduna kemm fih affarijiet utli: ħoloq (jigifieri links) għal intervisti ma' awturi, filmati interessanti, u rivisti li tista' taqra fuq

l-internet stess; kurżitajiet fuq ilsienna; tagħrif fuq korsijiet u għaqdiet tal-Malti; u – b’sorpriza sabiha għal Lara – informazzjoni fuq xogħlijiet li tista’ tagħmel jekk tkun taf tħaddem il-lingwa!

Lilha l-Malti jogħgobha. Mhux il-Malti biss, fil-fatt. L-Ingliż ukoll. U tieħu gost tisma’ lil sħabha barranin u lit-turisti jtkellmu b’lingwi differenti, anki jekk għalissa ma tifhimhomx għax għadha ma bdiex tistudjahom. Fil-ktejjeb Lara qrat li la tikber tista’ ssir traduttriċi jew interpreta u taqleb kitbiet jew diskorsi minn lingwa għal oħra. Għoġbuha mill-ewwel dawn iż-żewġ karrieri u issa qed tieħu gost tfittex fuqhom. Fl-aħħar tista’ tibda tittajpja l-komponent dwar x’tixtieq issir la tikber, għax bis-saħħa tal-ktejjeb, minbarra l-ittri tal-Malti, skopriet żewġ xogħlijiet li jinteressawha.

*Int ukoll tista’ tkompli
tiskopri fuq ilsienna
mill-ktejjeb!*

*Justine Somerville hija lettriċi tal-Malti fl-Università ta’ Malta.
Dan l-artiklu deher fis-Saġhtar, nru 378, sajjf 2023.*

Diskorsi

Diskorsi mill-konferenza

'l-ilsien Malti għal qalbi: l-użu ta' lsienna fostna'

fil-Palazz Verdala fis-26 ta' April 2023

Stephanie Borg Bugeja

Simone Inguanez

Thomas Pace

David Schembri

Michael Spagnol

*Segwi l-konferenza sħiħa
minn hawnhekk*

Il-psikologija tal-komunikazzjoni

STEPHANIE BORG BUGEJA

Introduzzjoni

Il-psikologija hija l-istudju xjentifiku tal-imġiba u l-proċessi mentali. Tinkludi firxa wiesgħa ta' suġġetti, inkluż il-perċezzjoni, il-konjizzjoni, l-emozzjoni, il-personalità, l-imġiba soċjali, l-iżvilupp u s-saħħa mentali. Il-psikologi jużaw varjetà ta' metodi ta' riċerka, inkluż l-esperimenti, l-istħarriġ, l-osservazzjonijiet, u l-istudju ta' każijiet, biex jinvestigaw l-imġiba tal-bniedem u l-proċessi mentali.

Il-komunikazzjoni hija l-proċess ta' skambju ta' informazzjoni, ideat jew messaġġi bejn individwi jew gruppi permezz ta' diversi mezzi. Tinvolvi l-kodifikazzjoni u d-dekodifikazzjoni tal-informazzjoni bl-użu ta' indikazzjonijiet verbali jew mhux verbali, bħal-lingwa mitkellma jew miktuba, il-lingwaġġ tal-ġisem, l-espressjonijiet tal-wieċċ, u l-ġesti. Il-komunikazzjoni tista' tiegħu haġna forum, inkluż il-komunikazzjoni interpersonali, il-komunikazzjoni tal-grupp, il-komunikazzjoni tal-massa, u l-komunikazzjoni bil-kompjuter.

Komunikazzjoni effettiva tinvolvi mhux biss it-trażmissjoni ta' informazzjoni, iżda wkoll il-fehim reċiproku tal-messaġġ mill-kellichem u s-semmiegħ. Hija aspett essenzjali tal-interazzjoni tal-bniedem u għandha

rwol kritiku fl-iżvilupp tar-relazzjonijiet, il-qsim tal-għarfien, u l-kisba ta' għanijiet komuni.

Il-lingwa bħala komponent fundamentali tal-komunikazzjoni

Il-lingwa nattivha għandha rwol kritiku fit-tiswir tal-ħiliet tal-komunikazzjoni u l-interazzjonijiet soċjali ta' persuna. Tipprovdi l-pedament għall-iżvilupp tal-vokabularju, il-grammatika u s-sintassi, kif ukoll biex wiehed jifhem l-isfumaturi tal-komunikazzjoni mhux verbali. Ir-riċerka turi li individwi li huma profiċjenti fil-lingwa nattivha tagħhom għandhom it-tendenza li jkollhom ħiliet ta' komunikazzjoni aħjar u jingwalawha aktar f'ambjenti soċjali u professjonali.

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti u d-Dipartiment tal-Malti fl-Università ta' Malta, b'kollaborazzjoni mal-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika, wettqu sħarriġ nazzjonali dwar l-użu tal-Malti u l-Ingliz f'sitwazzjonijiet soċjali differenti. L-istħarriġ sar fuq kampjun ta' aktar minn 1,000 ċittadin Malti bejn it-18 u t-80 sena. Ir-riżultati juru li 97% ta' dawk li wiegħbu jqisu l-Malti bħala l-ewwel lingwa tagħhom. L-istudju juri ċar li, f'pajjiż bilingwi li huwa espost ħafna għall-Ingliz, speċjalment f'oqsma bħall-kummerċ, l-edukazzjoni, il-komunikazzjoni tal-massa, u fis-sitwazzjonijiet tal-ħajja ta' kuljum, il-Malti huwa b'saħħtu ħafna, anke fost il-ġenerazzjoni żagħżuġha.

Il-lingwa għall-identifikazzjoni tal-problema

Il-lingwa għandha rwol essenzjali fil-mod ta' kif persuna tifhem u tinterpreta l-esperjenzi tagħha. Jekk wiehed trabba f'familja fejn il-lingwa ta' kuljum kienet il-Malti,

x'aktarx li hafna mill-esperjenzi tul iż-żmien isiru bil-lingwa nattivha. Dan jista' jwassal għal deċiżjoni importanti meta persuna tkun qed tikkunsidra għajjnha terapewtika. Skont ir-riċerka, it-terapija psikoloġika li tingħata bil-lingwa nattivha hi tliet darbiet aktar effettiva minn dik bil-lingwa sekondarja. L-interpretazzjoni tal-ideat, l-esperjenzi u l-emozzjonijiet fil-lingwa primarja jiġu aktar naturali; joffru sens ta' heffa u spontanjetà fil-kelma u jagħtu libertà lill-klijenti biex jiddeskrivu l-esperjenza tagħhom b'mod iktar veritier.

Meta nkunu kapaċi nartikolaw il-ħsibijiet, is-sentimenti u l-esperjenzi tagħna bil-kliem, niksbu sens akbar ta' ċarezza u fehim dwarna nfusna u dwar ħajjitna. Il-lingwa nattivha tippermettilna norganizzaw l-esperjenzi tagħna, nagħmlu sens minnhom u niżviluppaw għarfien u perspettivi ġodda. Meta l-klijenti jkunu kapaċi jesprimu ruħhom bil-lingwa nattivha, ikunu f'qagħda aħjar biex iwasslu l-irqaqat u l-kumplessitajiet tal-esperjenzi emozzjonali tagħhom. Dan jista' jgħin lit-terapisti biex jifhmu aħjar il-ħtiġijiet u s-sentimenti tal-klijenti, u biex jirrispondu b'mod li jkun aktar empatiku u sintonizzat mal-perspettiva unika tagħhom. Barra minn hekk, l-użu tal-lingwa nattivha tal-klijenti jista' jgħin biex tinbena fiduċja u relazzjoni pożittiva, peress li juri rispett għall-kultura u l-isfond tagħhom. Ċerti klijenti jsibuha diffiċli jużaw lingwa differenti u dan iwassal biex jieħdu d-deċiżjoni li jieqfu mit-terapija.

Il-lingwa nattivha tista' tiffaċilita l-komunikazzjoni u l-konnessjoni mal-oħrajn: elementi li jistgħu jkunu kruċjali għall-fejqa. Meta nkunu kapaċi nesprimu ruħna b'mod effettiv, aktarx nisimgħu u nifhmu aktar lill-oħrajn; dan imbagħad jista' jwassal għal appoġġ u empatija akbar. L-importanza tal-lingwa ma tistax tiġi injorata. Il-lingwa hija mekkanizmu essenzjali li jista' jgħin lill-bniedem isib konnessjoni jew iżomm distanza mill-emozzjonijiet tiegħu.

Il-lingwa nattiva tista' tkun ta' għajnuna biex persuna tiftakar il-passat u tirrifletti fuq l-esperjenzi tagħha b'mod iktar onest. Dan jgħin lill-klijenti billi jhaffef il-proċess tal-fejqaq għax isahhaħ ir-rabta emozzjonali mat-terapija.

Lingwa nattiva għal sintonizzazzjoni emozzjonali aħjar

Ħafna minn dak li jgħodd għall-klijenti tal-psikologi jgħodd ukoll għall-klijenti u l-konsumaturi tal-entitajiet tal-Gvern u ta' kumpaniji privati. Meta l-klijenti jirċievu rapporti f'lingwa li ma jkunux jafuha, jistgħu jithabtu biex jifhmu bis-sħiħ l-informazzjoni u jistgħu jhossuhom inqas konnessi mar-rapport u l-proċess terapewtiku kollu kemm hu. Madankollu, meta r-rapporti jiġu pprovduti fil-lingwa nattiva tal-klijenti, huma jhossuhom aktar kunfidenti li jimpenjaw ruħhom u jkunu aktar kapaċi jagħmlu sens mill-esperjenzi tagħhom. Dan jista' jwassal għal sens aktar b'sahħtu ta' kontroll f'hajjithom u impenn ikbar fil-proċess terapewtiku, li finalment iwassal għal riżultati ta' trattament aħjar.

Jinħtieġ iktar taħriġ speċjalizzat fil-lingwaġġ użat fil-qasam psikoloġiku, partikolarment fil-lingwa nattiva. Dan għaliex it-terminoloġija u l-kunċetti użati fil-psikoloġija ħafna drabi huma kumplessi u speċifiċi għad-dixxiplina u, mingħajr taħriġ xieraq, il-psikologi jistgħu jithabtu biex jikkomunikaw b'mod effettiv mal-klijenti tagħhom. Barra minn hekk, l-isfumaturi tal-lingwa jistgħu jkunu kruċjali biex jiddeskrivu aktar preċiż il-fenomeni psikoloġiċi u jwasslu b'mod effettiv id-dijanjosi u l-pjanijiet ta' trattament. Għalhekk l-għarfien komprensiv tal-lingwaġġ psikoloġiku fil-lingwa nattiva huwa essenzjali għall-psikologi biex jikkomunikaw b'mod effettiv u jipprovdut kura ta' kwalità lill-klijenti tagħhom.

Konkluzjoni

Il-klijenti jibbenefikaw jekk ikollhom għadd ta' kotba bil-lingwa nattiva tagħhom li jkopru diversi diffikultajiet psikoloġiċi. Dawn il-kotba jistgħu jipprovdu riżorsi siewja għall-klijenti li jfittxu biex jifhmu aħjar il-kundizzjoni tagħhom, u jgħinu biex niddestigmatizzaw il-problemi ta' saħħa mentali fil-komunità usa'. Il-qari jista' jgħin lill-klijenti jiżviluppaw strateġiji biex jiksbu għarfien dwar l-esperjenzi tagħhom; dan iwassal għal sessjonijiet ta' terapija aktar produttivi. Li wieħed ikollu aċċess għal firxa ta' kotba bil-lingwa nattiva tiegħu jista' jgħin biex jonqos id-distakk bejn il-komunitajiet professjonali u s-soċjetà ġenerali, u jtejjeb il-komunikazzjoni u l-fehim tal-kwistjonijiet psikoloġiċi.

L-użu tal-lingwa nattiva fit-terapija jista' jgħin biex jippromwovi sens ta' sigurtà u fiduċja fi hdan ir-relazzjoni terapewtika, li jista' jkun kruċjali biex jiffaċilita l-fejqaqan u t-tkabbir emozzjonali. Barra minn hekk, l-użu tal-lingwa nattiva tal-klijenti jista' jgħin biex jitnaqqas ir-riskju ta' nuqqas ta' ftehim u jiġi żgurat li t-terapisti jifhmu bis-sħiħ il-ħtiġijiet u l-esperjenzi tal-klijenti. Dan jista' jippromwovi livell aktar profund ta' empatija u fehim, li fl-aħħar mill-aħħar jista' jwassal għal riżultati terapewtiċi aktar effettivi u sodisfaċenti. Għalhekk, l-użu tal-lingwa nattiva tal-klijenti fit-terapija jista' jkun għodda importanti għall-fejqaqan u l-iżvilupp emozzjonali.

Il-lingwa u d-dritt għall-kultura

SIMONE INGUANEZ

*“Li l-kultura kienet dar, l-ilsien muftieħ
għall-bieb ta’ barra, għall-kmamar kollha ta’ gewwa.”*

And the Mountains Echoed, Khaled Hosseini

Ftuħ

Eċċellenza, Sinjura Vella, Onorevoli, kollegi, u ħbieb, għal qalbi hafna li qegħdin naqsmu dan l-ispazju fejn nimirħu fl-iskambju għall-kura sewwa u xierqa tal-Malti – proċess li jitlob sensitività u ħsieb kritiku, għożża u reqqa, u awtentiċità.

Fil-qosor, se niffoka fuq ir-rabtiet bejn il-lingwa, il-ħsieb, il-kultura, u l-kreattività.

Dritt għall-kultura

Qabelxejn tajjeb nagħtu ħarsa lejn x’nifhmu bi “drittijiet kulturali.” It-tliet elementi ewlenin tad-dritt għall-kultura huma:

- Id-dritt tal-AĊCESS
- Id-dritt tal-PARTEĊIPAZZJONI
- U d-dritt tat-TGAWDIJA tal-kultura

Dan ifisser li kull bniedem, u kull komunità – bla riserva ta' lingwa (li jitkellmu), il-ġens tagħhom, it-twemminiet, il-mezzi, l-età, il-ħila, u d-diżabbiltà jew l-isfidi li jsibu – għandhom id-dritt ikunu jafu, jifhmu, jesperjenzaw, jużaw, jindukraw, jiskambjaw, jiżviluppaw il-wirt kulturali u l-espressjoni kulturali, u għandhom ukoll id-dritt li jibbenefikaw mill-wirt kulturali u mill-espressjoni kulturali ta' haddiehor.

Dmirijiet

U, għaldaqstant, l-istess dinjità tal-bniedem li fuqha hu msejjes id-dritt hi riflessa fid-dmirijiet li ngorru kull waqt, lejn kull bniedem.

Il-valur li nagħtu lill-kultura, lill-aċċessibbiltà, lill-bniedem, jiddefinina. Dan il-valur jiddefinixxi lilna li nsarrfuh u lill-istrutturi tagħna, u mhux lill-persuni li nirrispettaw jew nonqsu. Dan għaliex il-valur tad-dinjità u ta' kulma hu marbut magħha huwa minn ewl id-dinja. Ma jistrieħx fuq l-għarfien mogħti jew miċhud, jew fuq l-ekwità li nfittxu, jew li forsi kultant ma tantx naħsbu fuqha.

Proċessi

Meta aħna niħaddtu fuq lingwa, qed niħaddtu fuq espressjoni, u fuq wirt ħaj u għammiel, u fuq proċessi – ta' tliissin u ħsieb – imħabbla mhux ħażin. Qed niħaddtu fuq twaħħid tal-intrapersonali u l-interpersonali fl-istess nifs: relazzjonijiet u għażliet, valuri u fehmiel, htigijiet, ħiliet ... Fil-prattika, il-lingwi nabitawhom. Huma mudelli kumplessi li jevolvu bla hedu, li jgorru universi, dinjiet li jbarru u jhaddnu, idarrsu u jhollu fl-istess waqt.

U għalhekk importanti li nagħmlu għażliet meqjusa fejn tidhol lingwa. Dan hu l-qofol tal-ħidma id f'id biex nifhmu dejjem aktar kemm il-ħsieb u l-kelma jdakkru u jsawru lil xulxin, u kemm għalhekk in-nies għandha f'idha (u fi lsienha) setgħa u, mela, responsabbiltà bla tariff.

Sensittività

L-ilsien li tatek ommok (?)

It-tiċhid ta' lsien huwa, allura, f'tim mill-għeruq propji, spostament, tbiċċir tar-ruħ, sagrilegġ (nasal ngħid). Mhux ta' b'xejn li jferi kif iferi l-iżvilupp konjittiv, intellettuali, u emozzjonali.

Dażgur li nonqsuhom lil uliedna meta l-ilsien li writna, b'kulma jgorr, nirrenduhom għorba għalih.

Dinjità

Dażgur li l-lingwa mhix il-"l-aqwa li niftiehm," in-"niddubbaw." Dażgur li sal-ponta ta' mneħirna nkunu qed naraw kull darba li nqanċu fl-infiq, fil-ħin u l-kwalità u l-enerġija, fejn tidhol lingwa. Dażgur li nkunu realistiċi u prattiċi u serji, u li ma nkunux qegħdin infettqu meta l-lingwa u l-aċċessibbiltà nqisuhom sagri. Sagru huwa kull ilsien u kulma għandhom niesu bih. Sagra hija d-dinjità tal-bniedem.

Rizorsi

Għaldaqstant, fis-sena 2022, il-Kunsill Malti għall-Arti nieda pakkett ta' rizorsi *Dritt għall-Kultura*, imfassal mal-komunitajiet u ma' setturi varji. Dan il-pakkett ta' rizorsi

jiffoka fuq reatjiet kurrenti, jipprovdì mudelli tajba għall-aċċessibbiltà u l-inklussività, u joffri għajnuniet utli u konkreti għall-prattika ta' kuljum – inkluz fejn jidhol it-tħaddim tal-lingwa.

Dawn ir-riżorsi ssawru fuq l-osservazzjonijiet u r-rakkomandazzjonijiet li saru fid-diskussjonijiet ma' dawn il-komunitajiet u s-setturi għax, fl-aħħar mill-aħħar, is-soluzzjonijiet għand in-nies qegħdin – fil-komunitajiet u fis-setturi varji ta' madwarna. Dawn kienu erbgħa mill-kummenti li esprimew il-partecipanti:

- “Meta dejjem naqilbu għall-Ingliż, inhallu impatt hażin fuq it-tradizzjonijiet tagħna. Jeħtieg nippreservaw l-ilsien Malti.” – Persuni minn forom tradizzjonali ta' kultura
- “Il-lingwa kapaċi ttlef ukoll. Jekk attività ssir bil-Malti biss, ma thajrexx – għax ma tkunx tista' tikkomunika.” – Persuni minn sfondi etniċi diversi
- “M'għandniex nassumu li l-Ingliż jifhmu kulhadd.” – Désirée Attard, id-Direttorat tad-Drittijiet Umani
- “Aċċessibbiltà aktar adegwata, kemm fiżika kif ukoll attitudinali, tinkludi bosta lingwi, bħal-lingwa tas-sinjali u s-sinjaletika tal-Braille.” – Dipartiment għall-Gvern Lokali

L-istess proċessi inklussivi wasslu wkoll biex il-kultura tad-dritt, u t-tweġtiq tiegħu, saret il-gebla tax-xewka tal-Istrateġija 2025 – xprunata minn impenn radikali miġbur fi tliet kelmiet: “Isma' OhIoq. Imraħ.”

Verżjoni elettronika, kemm ta' dal-pakkett kif ukoll tal-istrateġija, tista' titniżżel mis-sit tal-Kunsill tal-Arti.¹ Jinsabu fit-taqsimha Gwida u Pariri – il-pakkett ta' riżorsi: taħt ir-Riżorsi; u l-istrateġija: taħt il-Pubblikazzjonijiet.

1 Ara: <https://artscouncilmalta.gov.mt>

Barra minn hekk, kemm il-pakkett kif ukoll l-istrategija jinsabu f'għamla fizika. Fl-2023 tnediet ukoll il-verżjoni awdjo tal-Pakkett ta' Riżorsi – li wkoll tista' titniżżel mis-sit tal-Kunsill tal-Arti.

Dawn ir-riżorsi jistgħu jinkisbu kollha, bil-Malti u bl-Ingliż, u mingħajr hlas.

Għajnuniet

Tliet għejun ewlenin ta' għajnuna għat-tkattir tal-aċċessibbiltà fil-qasam kulturali u kreattiv huma:

- L-Iskema ta' Appoġġ għall-Arti, sejha tematika
- Il-Fond tal-President għall-Kreattività
- L-Għajnuna Kumplimentari għall-Aċċessibbiltà

Skema ta' Appoġġ għall-Arti
Sejha tematika

Il-Fond tal-President għall-Kreattività

Għajnuna Kumplimentari għall-Aċċessibbiltà
miftuha sa ma jintużaw il-fondi

Il-linji gwida jistgħu jitnizzlu mis-sit tal-Kunsill tal-Arti. Il-Kunsill jorganizza wkoll laqgħat ta' tagħrif u servizz ta' assistenza wiċċ imb wiċċ matul is-sena kollha.

Għajnuna kumplimentari għall-aċċessibbiltà

Għall-fini tad-dibattitu fuq il-lingwa u d-dritt għall-kultura, tajjeb nagħtu daqqa t'għajn lejn mudell ta' għajnuna kemxejn ġdid fil-qasam lokali: l-Għajnuna Kumplimentari għall-Aċċessibbiltà.

Din l-għajnuna tikkumplimenta għajnuna offruta taħt mekkanizmi oħra li jamministra l-Kunsill tal-Arti bil-għan li joktru l-aċċessibbiltà u s-sehem ta' kull bniedem fil-ħajja kulturali.

L-għajnuna tippromwovi u tgħin biex jintlaħqu livelli ogħla ta' eċċellenza fil-qasam kulturali u artistiku – bħalma huma:

- Is-servizz ta' assistenti tal-komunikazzjoni
- Produzzjoni ta' test simplifikat
- Titjib ta' elementi tad-diskors
- Interpretazzjoni (Il-Lingwa tas-Sinjali Maltija, eċċ.)
- Traduzzjoni, lokalizzar, revizjoni, editjar
- Medjazzjoni lingwistika u/jew kulturali
- Il-provvediment ta' għodod assistivi tas-smigh, traskrizzjonijiet, captioning
- Produzzjoni tal-awdjo, voice-overs, dubbing
- Deskrizzjonijiet awdjo, Braille
- Multimodalità, tours multisensorjali, ešebiti tattili, stampar 3D

Rakkomandazzjonijiet

Nagħlaq bi ftit rakkomandazzjonijiet prattiċi:

- **Nagħzlu** l-lingwi li nħaddmu, b'sensittività u hsieb. Inżommu f'moħħna li għandna lingwa nazżjonali waħda, u tliet lingwi uffiċjali: il-Malti, l-Ingliż, il-Lingwa tas-Sinjali Maltija [rikonoxxuta mill-Parlament Malti fl-2016. Kultant, se jkollna bżonn nikkunsidraw nużawx anke lingwi oħra (tas-sinjali u mhux).
- **Navżaw minn qabel** x'lingwi nkunu se nħaddmu.
- **Nadattaw** il-lingwi li nħaddmu ħalli nkunu ċari.
- **Stampa** taf tgħid elf kelma. Formati faċli jgħinuna nikkomunikaw ċar. Aħna ma naqrawx kliem biss.
- **Akkomodazzjoni** lingwistika raġonevoli toħloq kuntest aktar ekwu għal persuni bi sfidi partikulari.
- Minbarra l-lingwa tas-sinjali, u s-sottotitli, ta' min nikkunsidraw ukoll il-Braille, deskriżżjonijiet awdjo, sottotitli ...
- Infittxu l-**assistenza professjonali** fuq it-tifsil ta' testi, screens, prestazzjonijiet eċċ. aktar aċċessibbli.

Dr Simone Inguanez hija l-Uffiċjal Eżekuttiv għad-Diversità u l-Komunitajiet fil-Kunsill Malti għall-Arti; hija wkoll poetessa.

Il-Malti f'Malta u fl-amministrazzjoni pubblika

THOMAS PACE

F'diskursata dwar il-lingwa spiss jingħad kemm għandna għax inkunu kburin bil-Malti: "Hawn pajjiżi ferm ikbar minn tagħna li jużaw il-lingwa ta' haddieħor, u aħna – daqsxejn ta' gżira – ixxurtjati li għandna l-ilsien tagħna." Tisma' li għandna nagħmlu "minn kollox" biex il-lingwa "nibzghu għaliha" u "ma nitilfuhieħ" għax tagħtina identità. Imma meta tipprowa toħdilhom minn rashom x'jifhmu b'"minn kollox" ħafna qajla jsemmulek, ngħidu aħna, li jistgħu jibdew huma stess mid-dar billi jkellmu lil uliedhom u lin-neputijiet zghar bil-Malti. Il-lingwa b'hekk "nibzghu għaliha" għax ngħadduha lill-ġenerazzjonijiet li tilgħin f'kull kuntest. Jekk lit-tfal inrawmuhom jesprimu ruħhom aktar jew bl-Ingliż biss, għada pitgħada wħud minnhom ikunu l-ufficjali pubbliċi li jużaw l-Ingliż biss fuq ix-xogħol għax il-Malti ma jħossuhx naturali. U nibqgħu nisimghu l-ilmenti (gusti) li l-Malti qed inwarrbuh.

Kif naħsbuha fuq il-Malti u l-Ingliż

L-istħarriġ nazzjonali li kkummissjonaw il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti u d-Dipartiment tal-Malti fl-Università lill-Ufficċju Nazzjonali tal-Istatistika (Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti, 2021) wera, fost l-oħrajn, li

n-nies jippreferu jikkomunikaw bil-Malti f'telefonata mad-dipartimenti tal-gvern u l-kumpaniji. Il-Maltin iridu s-siti elettronici, l-ittri, u l-fuljetti mis-settur pubbliku u privat (bhall-banek u l-kumpaniji tat-telekomunikazzjoni) biż-żewġ lingwi, u hafna jippreferu aktar jaqraw il-verżjoni Maltija. L-istħarriġ juri wkoll li l-biċċa l-kbira tal-Maltin (53%) iqisu r-reklami bil-Malti effettivi aktar mill-Ingliż, u għal 77% tabella pubblika u formola għandhom ikunu bilingwi għax bl-Ingliż biss ma jilhqax biżżejjed lin-nies.

Dan hu l-iżjed sħarriġ dettaljat s'issa fuq l-użu tal-lingwi uffiċjali u fuq l-attitudnijiet tal-Maltin lejhom. Isiru hafna kwestjonarji f'livell nazzjonali fuq diversi suġġetti imma, b'xorti ħażina, il-lingwa mhix fl-aġenda tal-kejl ekonomiku. Mingħajr riċerka aġġornata, kif jista' l-istat Malti jkollu idea ta' kif tkun qed tiżviluppa l-istampa lingwistika tal-pajjiż biex jippjana, kif jagħmlu f'pajjiżi oħra? Id-demografija qed tkompli tinbidel u ma tistax tfassal inizjattivi fuq l-impressionijiet.

Is-sitwazzjoni uffiċjali tal-lingwi f'Malta

Meta jistaqsuna fuq is-sitwazzjoni lingwistika ta' pajjiżna, aktarx mill-ewwel insemmu li aħna pajjiż bilingwi. Inkunu qed nirreferu għall-Kostituzzjoni (1964) li tiddikjara l-Malti lingwa nazzjonali (l-ilsien ewlieni tal-pajjiż), u l-Malti u l-Ingliż lingwi uffiċjali (l-ilsna tal-amministrazzjoni). Fl-2016, bil-Kapitlu 556 tal-Liġijiet ta' Malta, żdiedet it-tielet lingwa uffiċjali: il-Lingwa tas-Sinjali Maltija.

Xi jfisser dan? Ifisser li l-Istat Malti jirrikonoxxi iswed fuq l-abjad dawn il-lingwi fl-użu tal-ħajja pubblika, u fil-proċeduri ġuridiċi u parlamentari. Barra minn hekk, fl-*Att dwar l-Ilsien Malti* (Kap. 470, Art. 3 (1) (a-g)), l-Istat jistqarr li l-Malti hu lsien ħaj u "element ewlieni tal-

identità nazzjonali” għax jagħraf fih “espressjoni qawwija tan-nazzjonalità tal-Maltin”, u jimpenja ruhu li “jagħtih l-għarfien xieraq u meħtieġ kollu” u li “jippromwovi b’kull mezz possibbli l-akbar użu tal-Ilsien Malti fl-edukazzjoni, fix-xandir u fl-istampa, fil-qrati, u fil-ħajja politika, amministrattiva, ekonomika, soċjali u kulturali.” Jintrabat ukoll li jkun l-ixprun biex il-Malti jkollu tabilhaqq id-“dinjità li tixraqlu”, jingħata dejjem “importanza prijoritarja” fl-iskejjel, u l-opportunitajiet kollha biex jibqa’ jżviluppa u “jservi bħala mezz ta’ rabta bejn il-Maltin” madwar id-dinja.

Il-Malti sar ilsien uffiċjali mal-Ingliż u t-Taljan fl-1934 imma l-Ingliż kien ilu kouffiċjali mat-Taljan mill-inqas sa mill-Kostituzzjoni tal-1849. Mela filwaqt li fl-2024 niċċelebraw id-disgħin anniversarju tal-Malti bħala lsien uffiċjali, l-Ingliż ilu lingwa uffiċjali f’Malta aktar minn 170 sena. Din tgħallem ħafna u trid tqisha fl-istudju tal-qagħda lingwistika ta’ pajjiżna u d-drawwiet fil-proċeduri amministrattivi.

Minbarra l-kostituzzjoni u l-liġi tal-Malti, l-amministrazzjoni pubblika għandha xi direttivi li jirregolawha fil-qadi ta’ dmirijietha.¹ Id-Direttiva 4.2 (2022, Art. 3.1.6) torbot lill-ministeri, id-dipartimenti, l-aġenziji, l-entitajiet li jaggħu taħt l-Att dwar l-Amministrazzjoni Pubblika, u lill-entitajiet tas-settur pubbliku biex iwiegħbu liċ-ċittadini bl-istess lingwa uffiċjali li jiktbulhom. Għalkemm din il-klawżola tirrifletti dak li tistipula l-Kostituzzjoni f’Art. 5 (2), mill-kuntatti li jkollna fil-Kunsill tal-Malti mal-uffiċjali tal-gvern, ninnotaw li ħafna ma jagħmlux hekk u jibdew u jkomplu l-komunikazzjoni bl-Ingliż anke meta tiktbulhom bil-Malti. Id-direttiva ma tgħid xejn fuq meta l-uffiċjali pubbliċi jibdew il-komunikazzjoni huma mal-pubbliku. Kif inhi d-drawwa,

1 Ara: <https://publicservice.gov.mt/en/people/Pages/Directives.aspx> (moqri l-aħhar fit-8/9/23).

l-amministrazzjoni tuża *kwalunkwe* waħda mil-lingwi uffiċjali meta tibda l-korrispondenza elettronika jew stampata, meta tippubblika fuljett, u fid-dehra korporattiva jiġifieri meta tfassal xi tabella inkella meta tiddisinja backdrop għal konferenza stampa, jew tniedi kampanja pubblika. M'hemm xejn bil-miktub x'jorbot l-użu taż-żewġ lingwi b'mod konsistenti.

L-istess direttiva, f'Art. 3.2.8 titlob lill-impjegati tas-settur pubbliku biex it-twegibiet awtomatiċi ta' meta ma jkunux l-uffiċċju jagħmluhom bilingwi. Mill-esperjenza ninnota li dan ħafna ma jagħmluhx.

Fid-Direttiva 6 (2011, punt 4.4.4) insibu li d-dokumenti għall-konsultazzjoni pubblika għandhom “idealment” jinħarġu bilingwi u li jekk ma jkunx possibbli minħabba terminoloġija teknika ħafna tinħareġ taqsira bil-punti ewlenin bil-Malti. Dan ukoll mhuwiex jiġi segwit għaliex diversi dokumenti għall-konsultazzjoni, anke jekk ma jkunx fihom terminoloġija teknika ħafna, jinħarġu bl-Ingliż. Il-Ministeru tal-Finanzi, pereżempju, kull sena jippubblika d-Dokument għall-Konsultazzjoni ta' Qabel il-Budget bl-Ingliż biss.

Obbligu proċedurali ieħor insibuh fil-*Manwal tar-Relazzjonijiet Industrijali*.² F'taqsima 1.6 naqraw li s-sejħiet għall-impjegi għandhom jinħarġu bil-Malti u bl-Ingliż dment li ma jkunx aktar Prattiku li xi sejħa interna tinħareġ bil-Malti, jew bl-Ingliż biss meta din tkun se tiġi ppubblikata barra l-pajjiż. F'taqsima 2.9 tal-istess Manwal, jintqal li m'għandux ikun hemm diskrepanza bejn il-verżjoni Maltija u Ingliża, u li jekk ikun hemm kunflitt bejn il-Malti u l-Ingliż, il-verżjoni Maltija tipprevali. Jekk il-bord tal-għażla jidhirlu li jkun hemm żball fit-test Malti tas-sejħa, mitlub jikkonsulta lill-Kummissjoni dwar is-Servizz Pubbliku. Din il-proċedura tidher li tiġi

2 Ara: <https://publicservice.gov.mt/en/people/Pages/PeopleResourcingandCompliance/Manuals.aspx> (moqri l-aħhar fit-8/9/23).

segwita. Madankollu l-verżjoni awtomatika (default) tas-sit uffiċjali tal-impjegi pubbliċi hija bl-Ingliż,³ u l-avviżi bl-opportunitajiet tax-xogħol jintbagħtu regolarmint lill-uffiċjali pubbliċi kollha bl-Ingliż biss.

Tajjeb insemmu wkoll il-*Kodiċi tal-Immaniġġjar tas-Servizz Pubbliku* (Public Service Management Code – PSMC) li jirregola l-imġiba tal-uffiċjali pubbliċi. F'taqsimha 5.1 'Equal Access to Information', isemmi li ċ-ċirkularijiet uffiċjali kollha, inklużi dawk ċentrali u interni, l-ordnijiet uffiċjali, il-memoranda, u kull struzzjoni oħra maħruġa mis-Segretarju Permanenti Ewlieni, mis-Segretarji Permanenti u mill-Kapijiet tad-dipartimenti u tal-entitajiet tas-settur pubbliku, għandhom jinħarġu "bl-Ingliż u bil-Malti" u b'terminoloġija newtrali għall-ġeneru. Fid-dawl ta' ħafna korrispondenza interna bl-Ingliż biss u n-nuqqas ta' strument ta' sorveljanza, ikun interessanti jekk nistharrġu kemm dan qed isir.

Fejn jidhlu s-siti elettronici tal-gvern, il-*Website Policy* (v 2.0, 2019) tal-MITA, f'punt 6 tirrakkomanda – imma ma tobbligax – li s-siti l-godda kollha tal-gvern ikunu bil-Malti u bl-Ingliż.⁴ Fl-aħħar xhur kien hemm titjib f'dan l-aspett għax is-siti tal-ministeri nbidlu kollha u ngħataw tifsila bilingwi. Imma ladarba m'hemmx direttiva uffiċjali li torbot l-użu tal-bilingwiżmu fis-siti, fil-paġni uffiċjali tal-Facebook, u fil-korrispondenza mal-pubbliku, dawn il-mezzi ta' komunikazzjoni mhumiex standardizzati jew implimentati b'mod konsistenti mill-ministeri kollha. Issib ukoll siti li jkollhom il-verżjoni Ingliża aktar aġġornata.

Ħlief għal xi siti ewlenin bħal tal-Gvern (gov.mt), tas-Servizz Pubbliku, tal-Prim Ministru, u ta' servizz.gov, il-verżjoni awtomatika tal-maġġoranza tas-siti hi bl-Ingliż. Dan jiġri anke jekk f'każ ta' verżjoni bilingwi, bħas-sit tal-

3 Ara: <https://recruitment.gov.mt>

4 Ara: https://mita.gov.mt/wp-content/uploads/2020/07/GMICT_P_0051_Website.pdf (moqri l-aħħar fit-8/9/23).

Uffiċċju tal-Ombudsman, il-Kummissarju għall-Istandards fil-Ħajja Pubblika, u l-Parlament. Għadd ta' kunsilli lokali u l-kunsilli reġjonali jagħzlu li jikkomunikaw mar-residenti tagħhom mis-siti uffiċjali u mill-mezzi soċjali b'artikli u posts bl-Ingliż biss. Il-paġna tal-intranet tal-Gvern għall-uffiċjali pubbliċi hi, fil-parti l-kbira tagħha, bl-Ingliż, u l-pjattaforma diġitali tal-kuntratti pubbliċi hi kollha kemm hi bl-Ingliż.⁵

Mela qed naraw diskrepanza bejn dak li hemm fuq il-karta u dak li jiġri fil-prattika. Imqar id-dokumenti proċedurali stess li rreferenja għalihom f'din it-taqsim, issibhom u jibqgħu jiġu emendati bl-Ingliż biss.

Kif mill-kliem ngħaddu għall-fatti

Nisimgħu kemm nisimgħu kliem sabiħ fuq il-Malti minn politiċi u uffiċjali pubbliċi li jieħdu d-deċiżjonijiet, bl-azzjonijiet tagħhom ħafna minnhom juru nuqqas ta' kuxjenza fl-użu tal-lingwi uffiċjali. Mhumiex imdorrijin jaħdmu biż-żewġ lingwi flimkien għax sajmin minn taħriġ fl-użu tal-lingwa u f'aspetti bħat-trawwim ta' kultura bilingwi u s-sengħa tal-kitba.

Internament imdorrijin jużaw l-aktar l-Ingliż. Il-periklu ta' din id-drawwa hu meta din il-prattika fil-korrispondenza interna jestenduha għall-korrispondenza esterna maċ-ċittadini jew fil-materjal pubbliku li jfasslu. La jkun qed jaħdmu għas-soċjetà ingenerali, għandhom ir-responsabbiltà li bħala uffiċjali pubbliċi joffru s-servizzi tagħhom biż-żewġ lingwi. Anke f'intervista fi programm radjufoniku jew televiżiv, meta jkollhom bżonn jikkwotaw liġi, ħafna drabi jduru għall-verżjoni bl-Ingliż minkejja li, fl-aħħar mill-aħħar, hi l-verżjoni Maltija li torbot fil-

5 Ara: www.etenders.gov.mt

biċċa l-kbira tal-każi. Meta jsiru sensittivi għall-użu xieraq taż-żewġ lingwi flimkien, ħafna ssibilhom rieda tajba. Imma trid tibqa' tiżdied il-kuxjenza ħalli l-użu tal-bilingwiżmu jsir naturali u l-iskużi jonqsu. Dawn huma wħud minnhom:

“Tifhimnix ħazin, il-Malti nħobbu, imma t-termini bil-Malti strambi”

Il-biċċa l-kbira tagħna nkunu tlaqna l-Malti fis-sekondarja jew fil-postsekondarja, u komplejna l-istudji bl-Ingliż. Għalhekk m'ahniex esposti għal kitbiet u termini bil-Malti tal-oqsma li nkunu speċjalizzajna fihom. Mela mhix sorpriża li nħossu t-termini bil-Malti strambi. Jgħidulek: “Imma din mhix bil-Malti!” jew “Vera? Nistgħu nużawha din il-kelma?” Fl-Unjoni Ewropea jsir ħafna xogħol ta' standardizzazzjoni ta' terminoloġija teknika. Lesti ngħaqqdu l-isforzi ħalli niżviluppaw il-Malti f'aktar oqsma moderni jew se nibqgħu nsibu l-iskuża li l-Malti ma jinftihemx?

Fl-istess ħin, wieħed mill-*Għaxar Fatturi Determinanti tas-Servizz tal-Kwalità* fis-Servizz Pubbliku hu tal-komunikazzjoni ħielsa mil-lingwaġġ tekniku li l-pubbliku ma jifhmux.⁶ Mod tikteb avviż legali u mod toħroġ stqarrija għax-xandir, ittella' post fil-Facebook jew tfassal tabella pubblika li bihom trid twassal l-istess messaġġ legali lin-nies. L-uffiċjali pubbliċi mhumiex konxji biżżejjed mill-importanza tal-lingwa ċara għax spiss ma jadattawx il-kitbiet tagħhom għal udjenzi differenti (Pace, 2022, pp. 247-249).

6 Ara: <https://publicservice.gov.mt/en/people/Pages/QualityandStandardsDirectorate/10Determinants.aspx> (moqri l-aħhar fis-16/9/23).

Għandu jithallas dritt addizzjonali ta' tletin euro (€30) meta l-applikazzjoni tiġi pprezentata lill-Kunsill Lokali f'inqas minn tmienja u erbghin (48) siegħa qabel l-attività/permess.

NOTA:

Hija fid-diskrezzjoni tal-Kunsill Lokali li jiddeċiedi jekk applikazzjoni li tinclevi f'inqas minn 48 siegħa tiġi accettata u mafruga.

Sinjali tal-"No Parking" mhux se jinħareġ ma dawn il-permessi.

Dawn il-permessi ma jistgħux jintalbu online.

Il-pubbliku ma jużax "dritt addizzjonali" u għandu mnejn isibha diffiċli biex jifhemha f'post bħal din fil-Facebook. Dan l-avviż fih nuqqasijiet oħra tat-traskuraġni.

"Nibża' li nieħu żball meta nikteb bil-Malti"

Għall-Malti għad m'għandniex ir-rizorsi diġitali bażiċi meħtieġa, bħal ċekkjatur u dizżjunarju diġitali aġġornat li jagħmlu lill-uffiċjali pubbliċi aktar kunfidenti jiktub. Minhabba f'hekk, diversi jdur u għall-Ingliż. Inkella, fejn jidhul il-Malti – u mhux l-Ingliż – kuntenti jinqdedw hażin hażin u ma jkunux professjonali f'xogħolhom, ġieli wkoll bi traduzzjoni mgħaġġla tal-aħħar hin.

Fi ftit ismijiet uffiċjali tal-lokalitajiet ukoll nitfexxli tant li fl-istess tabella nispiċċaw nużaw tliet verżjonijiet għall-istess isem, tnejn minnhom hżiena (Attard u H' Attard flok H'Attard).

Qegħdin nincentivaw lill-uffiċjali tal-komunikazzjoni biex jattendu korsijiet fil-kitba tal-Malti, bħall-kors universitarju fil-qari tal-provi? Hemm bżonn li ningaġġaw tim ta' uffiċjali kkwalifikati responsabbli mit-traduzzjoni, l-editjar u l-qari tal-provi fit-taqsimiet tal-komunikazzjoni ta' entitajiet ċentrali differenti. L-aġenzija servizz.gov tagħmel dan b'mod konsistenti u toffri s-servizzi tagħha lill-pubbliku biż-żewġ lingwi kif jixraq.

“Il-Malti jiġi itwal u itqal mill-Ingliż meta nittraduċih”

Qabelxejn, id-dokumenti għaliex jiġu abbozzati l-ewwel bl-Ingliż? Hekk it-traduzzjoni Maltija tispicċa marsusa fl-istruttura u s-sintassi Ingliża u ttellfek fil-qari. Jekk ikollok ħakma tal-idjoma Maltija, il-kitba tiġi inqas mekkanizzata u ħafna drabi l-verżjoni bil-Malti tiġi daqs jew iqsar mill-Ingliż. Meta niktbu l-Malti rridu naħsbu bil-Malti, mhux b'lingwa oħra, u jekk nużaw xi magna tat-traduzzjoni nagħmlu dan bil-qies u nduru t-test warajha. Dan l-aħħar, pereżempju, fuq ir-radju smajna reklam tas-saħħa jwissina li “detezzjoni kmieni” tista' ssalvare ħajtek. Mhux aħjar qaluhelna kif ngħiduha lkoll, li tista' ssalva ħajtek jekk “taqbad il-kanċer kmieni”? Kemm qed noffru opportunitajiet ta' żvilupp professjonali kontinwu fil-lingwa lill-uffiċjali pubbliċi, lil hinn mit-taħriġ fl-oqsma tas-soltu bħall-finanzi, ir-rizorsi umani u l-privatezza tad-data? Inqas ma tuża lingwa, iktar issibha bi tqila biex tħaddimha.

“Jekk nużaw l-Ingliż biss nilhqu lill-barranin ukoll. Fuq kollox, l-Ingliż ilsien uffiċjali.”

Skont l-aħħar ċensiment nazzjonali (NSO, 2024), 83% tal-popolazzjoni biċ-ċittadinanza Maltija, ta' l fuq minn 5 snin, stqarrew li l-ewwel lingwa tagħhom (il-lingwa ewlenija li jitkellmu) hi l-Malti. Meta ma' dawn iżżid ukoll

lil dawk b'cittadinanza barranija, il-Malti jibqa' l-ilsien predominanti għal 71% tal-popolazzjoni.⁷

Barra minn hekk, mhux il-Maltin kollha jifhmu l-Ingliż u jhossu hom kunfidenti jikkomunikaw bih f'kull sitwazzjoni. Issib diversi li, għalkemm l-Ingliż jifhmuh u kapaċi jinqdew bih, iħossu hom aktar komdi u rashom mistrieħa meta jużaw il-Malti għax b'dak li jgħidu jirriflettu tabilhaqq dak li jkunu jixtiequ jfissru.

Meta toffri ż-żewġ lingwi liċ-ċittadini tkun qed tagħtihom id-dritt li jagħzlu jaqraw u jużaw l-informazzjoni tal-verżjoni li jippreferu. Tkun qed tagħtihom l-opportunità jikkomunikaw bil-lingwa li jixtiequ. Dan hu parti mill-prinċipju bażiku tad-demokrazija. F'Malta, il-Malti u l-Ingliż m'għandhomx ikunu f'kompetizzjoni imma jintużaw flimkien. Li tgħid li l-Ingliż hu wkoll ilsien uffiċjali daqs il-Malti skuża komda biex teħles ħafif. L-uniku pajjiż li fih il-Malti hu lsien uffiċjali hu Malta. Jekk il-gvern Malti ma jużaw il-Malti, liema amministrazzjoni pubblika oħra fid-dinja se tużah? Il-Malti meta se jingħata ċ-ċans jintuża fil-pubbliku?

Il-barranin li jgħixu fostna importanti li nincentivawhom biex jitgħallmu l-Malti (Gauci u Vella, 2022, pp. 189-191; Zammit, 2020), aktar u aktar jekk ikunu qed joffru servizz lill-pubbliku jew japplikaw biex jiksbu ċ-ċittadinanza Maltija. B'hekk ikunu jistgħu jintegraw aħjar fis-socjetà tagħna. Il-Malti għandu jsir tagħhom u ta' wliedhom daqskemm hu tagħna. U aħna għandna ngħinuhom billi nikkomunikaw magħhom b'Malti bażiku flok naqilbulhom mill-ewwel għall-Ingliż.

“Ha nżidu l-ispejjeż jekk nagħmlu l-affarijiet bilingwi”

Ġieli rajt l-istess tabella bl-Ingliż fil-bidu u fit-tarf ta' triq li jkun għaddej xi xogħol fiha? Inkella l-istess sticker fuq

7 Ara: https://nso.gov.mt/themes_publications/census-of-population-and-housing-2021-final-report-health-education-employment-and-other-characteristics (moqri l-aħhar fl-10/2/24).

iz-żewġ naħat ta' vettura jew binja pubblika? Bl-istess spiza, imma bi ftit hsieb u kreattività fid-disinn, nistgħu nagħmlu l-Malti vizibbli aktar mal-Ingliż ħalli l-pajsaġġ lingwistiku ta' Malta jkun bilingwi bil-fatti (Fabri u Pace, 2023, pp. 4-5).

Fiċ-ċivil daħlet drawwa ħażina li biex entità timmodernizza d-dehra tagħha, taqleb il-logo, is-slogans, il-materjal promozzjonali, u dak kollu marbut mal-branding għall-Ingliż biss. Għandna każi fejn saħansitra Prattika bilingwi tajba, użata għal snin twal, saret monolingwi, kif ġara f'għadd ġmielu ta' ċentri tas-saħħa u bereġ u f'għadd ta' ismijiet uffiċjali u logos ta' entitajiet pubbliċi. Dawn huma xi ftit minnhom:

QABEL

ISSA

Entitajiet bħall-Awtorità tal-Ippjanar, u l-Awtorità tal-Ambjent u r-Riżorsi jiffunzjonaw primarjament bl-Ingliż: is-siti, il-formoli, ir-rapporti, id-dokumenti għall-konsultazzjoni, u r-riżorsi diġitali tagħhom joffruhom fil-parti l-kbira tagħhom bl-Ingliż. Il-Ministeru tal-Agricoltura jirreklama ħafna mill-inizjattivi tiegħu, bħall-Malta AgriFair u l-programm edukattiv 'Let's Talk Farming' b' posters, posts, u siti elettronici bl-Ingliż biss.

Għandna wkoll għadd ta' ministeri li jużaw isimhom uffiċjalment bl-Ingliż biss fil-logos tagħhom fis-signature tal-emails, il-fuljetti, il-posters, it-tabelli, il-plakek k commemorattivi, u l-backdrops, fost l-oħrajn. Joħolqu dipartimenti fi ħdanhom b'isem bl-Ingliż u jniedu kampanji pubbliċi li l-unika verżjoni tal-messaġġi uffiċjali tagħhom tkun bl-Ingliż. Dawn huma xi eżempji:

Drawwa hażina oħra li qabdet hi li l-materjal pubbliku marbut ma' proġetti kofinanzjati mill-Unjoni Ewropea jsir bl-Ingliż biss – minn sempliċi sticker sa kartellun u lapida tal-ftuħ ta' proġett inawgurat bil-fondi Ewropej. Tgħid biex niġġustifikaw l-infiq tal-fondi mal-uffiċjali barranin tal-UE? Imma l-istati membri l-oħra hekk jagħmlu? Mingħajr ma nafu qed inwasslu messaġġ hażin lill-UE li hawn Malta ngħaddu bla Malti u li bl-Ingliż biss ninqadew. U x'jigri mill-Malti jekk fl-UE jibdedw jargumentaw li għandhom inaqqsu l-lingwi uffiċjali ħalli jtaffu l-ispejjeż?

Xi eżerċizzji tajbin għandna wkoll. Dan l-aħħar l-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika mmodernizza d-dehra tiegħu u ħaseb fiż-żewġ lingwi. L-Uffiċċju tal-Arbitru għas-Servizzi Finanzjarji u d-Direttorat għall-Promozzjoni tas-Saħħa, ngħidu aħna, jużaw iż-żewġ lingwi regolarment mal-pubbliku. L-aġenzija Identity Malta, wara 10 snin, għarfet in-nuqqas tagħha u bidlet isimha bil-Malti, Identità. Dawn ukoll hasbu f'isem uffiċjali bilingwi:

Kummissarju għat-Tfal

Commissioner for Children

**SIGURTA'
SOĊJALI**

**SOCIAL
SECURITY**
MALTA

Dipartiment
tax-Xoghlijiet Pubbliċi

Public Works
Department

Dawn l-entitajiet ma hasbux fil-bilingwiżmu għal isimhom u l-logo biss – għat-tikketta – imma jużaw iż-żewġ lingwi fis-sit jew fil-paġna tal-Facebook, u fil-pubblikazzjonijiet tagħhom.

Ir-reklami li ntużaw b'rabta mal-ġbir tal-iskart haġru bilingwi u b'disinn pulit li jagħzel lingwa minn oħra halli jkun faċli għall-qarrejja li jifhemu dak li jaqraw.

Tiehu gost meta tara inizzjattivi lokali mill-gvern b'isem Malti u b'logo kreattiv, speċjalment jekk is-sit elettroniku u l-materjal promozzjonali relatati magħhom ikunu bilingwi.

Kampanja pubblika bilingwi tajba b'messaġġ ewlieni (slogan) bil-Malti. Issa jmiss li bil-Malti nkunu f'it aktar kreattivi u li l-logo bil-isem uffiċjali tal-entità jkun bil-Malti fil-verżjoni Maltija.

“Il-Malti u l-Ingliż ma joqogħdux fl-ispazju li għandna.”

Din skuża komuni oħra. Mela kif f’pajjiżi oħra bħall-Iżvizzera, jew fi bliet bħal Barcellona, tara tabelli saħansitra b’erba’ lingwi? Jekk “aħna daqsxejn ta’ gżira u għandna nkunu kburin bi lsienna”, meta se nibdew nirrispettaw lilna nfusna? Dan jiġri meta l-Malti ma nisthux nużawh fil-pubbliku u l-ewwel ċans li jkollna ninkluduh, qabelxejn ma’ ilsna oħra, mhux inwarrbuh. Għaliex sal-lum it-tabelli kollha ta’ Mater Dei għadhom bl-Ingliż biss? Mhux sabiħ tmur l-ajruport u fit-tabelli tara l-Malti mal-Ingliż? Parti mill-gost u t-tqanqil tal-kurżità fil-barranin hu li noffruhom esperjenza sħiħa tal-kuntest lokali awtentiku veru tagħna. Il-kitba bilingwi fuq it-tabelli u l-materjal pubbliku tħajjarhom iqabblu l-kliem Malti mal-Ingliż jew ma’ tal-lingwa tagħhom u jkompli jitkixxfu iżjed fuq ilsienna.

Lil hinn minn dan, irridu nżidu l-għarfien fuq kif nipprezentaw kitba bilingwi b’mod kreattiv, b’tipa u b’disinn pulit f’tabella, f’poster, jew f’formola pubblika. Xi ittri li nirċievu mill-Isptar Mater Dei jew mil-LESA jkunu bilingwi, u dik haġa tajba. Imma dawn mhux talli jkunu miktubin b’tipa li ma jkollhiex l-ittri tal-Malti, talli jkunu diffiċli biex tifhimhom għax iż-żewġ lingwi ma jkunux ipprezentati ċari.

Ir-responsabbiltà tal-amministrazzjoni pubblika

Lingwa li tintuża fit-taħdit u l-kitba tal-istituzzjonijiet tal-gvern jogħlielha l-prestiġju għax l-istrutturi politiċi u amministrattivi jsaħħuha (Martí et al, 2005). Lingwa ssir aktar importanti u meħtieġa aktar ma jkollha funzjonijiet għax tintuża f’oqsma differenti (Ager, 1996: 5). Iżjed ma n-nies ikunu jistgħu jagħmlu dak li jixtiequ biha, iżjed iħossuha tagħhom għax tkun qed

taqdihom (Ammon, 1989, p. 16 u Strubell, 1998, pp. 27-28). Il-Malti hu xhieda ħajja tal-istorja u simbolu tal-identità tagħna imma, fuq kollox, huwa għodda komunikattiva.

L-uffiċjali pubbliċi mhumiex dejjem konxji mir-responsabbiltà li għandhom biex fl-aspett tal-marketing u fil-komunikazzjoni esterna jużaw iż-żewġ lingwi b'mod bilanċjat u konsistenti. L-użu tal-bilingwiżmu, u l-multilingwiżmu, hu servizz fih innifsu. Meta l-amministrazzjoni pubblika toffri s-servizzi lill-pubbliku b'lingwi differenti tgħin liċ-ċittadini ħalli jkollhom aċċess sħiħ għall-informazzjoni u jkunu jistgħu jipparteċipaw fid-deċiżjonijiet politiċi (Mwaniki, 2012, pp. 55-56). Dan hu dmir etiku li jsaħħaħ l-affidabbiltà fl-amministrazzjoni u jimmodernizza s-settur pubbliku għax jagħmlu aktar effiċjenti u effettivi.

Il-Malti jixraq lu aħjar. Għalkemm ilsien ta' popolazzjoni ċkejna, żgur li ma nistgħux inqisuh ilsien minoritarju. Mhuwiex bħall-Irlandiż, pereżempju, li jafuh 40% tal-popolazzjoni sħiħa u li minnhom jużawh fil-ħajja ta' kuljum madwar 2% biss. Terġa', aktar min-nofs ta' dawh li jafuh mill-iskola (55%) jistqarru li mhumiex kapaċi jitmellmu sew (Ċensiment Irlandiż, 2022).⁸ Il-Malti huwa l-ewwel lingwa tal-maġġoranza tal-popolazzjoni u ma nsibuhx f'kuntest ta' oppressjoni lingwistika (Fabri, 2001, pp. 43-44). F'pajjiżna għandna sitwazzjoni ta' diglossja (Ferguson, 1959): il-Malti jintuża aktar fit-taħdit, filwaqt li l-kitba ssir iżjed bl-Ingliż (Fabri, 2015). Għalhekk jeħtieġ li, minbarra li jintuża fil-komunikazzjoni wiċċ imb wiċċ u telefonika (reception areas u customer care) jinkiteb f'aktar kuntesti formali u jidher iżjed miktub madwarna fil-pubbliku.

8 Ara: www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cpsr/censusofpopulation2022-summaryresults/educationandirishlanguage (moqri l-aħħar fl-10/2/24).

L-amministrazzjoni pubblika – bħala aġent ewlieni tat-tixrid tal-lingwa f’livell nazzjonali wiesa’ – għandha tkun minn ta’ quddiem biex id f’id mal-Kunsill tal-Malti, l-entità pubblika responsabbli mill-pjanifikazzjoni lingwistika għal-lingwa, tfassal strateġija għat-thaddim tal-ilsien nazzjonali (u l-bilingwiżmu) fil-pubbliku. Ikun dokument ta’ referenza li jmexxi lill-uffiċjali pubbliċi f’xogħolhom biex jaħsbu fiż-żewġ lingwi mill-istadji bikrin tal-proġetti li jkunu se jaħdmu fuqhom. Dan ikun parti mix-xogħol b’risq it-tiġdid tas-servizz pubbliku u bih naċċertaw li l-hidma tkun inqas sparpaljata, b’inqas skossi, u aktar uniformi u konsistenti bejn id-dipartimenti tal-gvern. Fin-nuqqas ta’ dokument uffiċjali li jorbot, mal-bidla ta’ leġiżlatura, ta’ ministru, jew ma’ sempliċi ċaqliqa ta’ direttur, ikollok terġa’ tibda tinnegozja kollox biex il-Malti jieħu l-post li haqqu. B’dan il-mod, l-amministrazzjoni pubblika sserve ta’ mudell ukoll għas-settur privat u trawwem f’pajjiżna kuxjenza u kultura bilingwi bil-fatti.

Kif rajna, il-biċċa l-kbira tal-Maltin għandhom attitudni pożittiva lejn l-ilsien nazzjonali (Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti, 2021). Imma jekk il-Malti hu tassew għal qalbna u rridulu l-ġid, mhux biżżejjed ngħidu li nħobbuh u li kburin bih. Irridu nsarrfu dawn l-istqarrijiet tagħna b’għemilna billi, qabelxejn, nużawh mat-tfal u fil-postijiet tax-xogħol. M’għandniex nibzġhu niżviluppawh f’oqsma ġodda u lanqas nistħu nitkellmuh u niktubh fil-pubbliku.

Thomas Pace huwa d-Direttur tal-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti u koproduttur u kopreżentatur tal-programm tar-radju Seher il-Malti.

Biblijografija

Publikazzjonijiet

- Ager, D. (1996). 'Language policy in Britain and France: The processes of policy'. Londra u New York: Cassell [Open Linguistics Series].
- Ammon, U. (1989). 'Status and Function of Languages and Language Varieties'. Berlin u Boston: De Gruyter.
- Fabri, R. (2015). 'Managing the Maltese Language: The vision and work of the National Council for the Maltese Language' [PowerPoint]. Seminar *Malta on my Mind*, Wrocław Philological School of Higher Education, Wrocław, il-Polonja.
- Fabri, R. (2001). 'Maltese: the Language of the Maltese Archipelago'. Fi Stolz, T. (Ed.), *Minor Languages of Europe*. Bochum: Brockmeyer, 43-64.
- Fabri, R. u Pace, T. (2023). 'Fi Lsien in-Nies - Il-Malti Madwarna'. F'*Minn Tagħna - Ġabra ta' Artikli fuq il-Malti*. Malta: Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti (dehret għall-ewwel darba f'*Encore - Arts & Culture Magazine*, Hargħa 1, 2015).
- Ferguson, C. (1959). 'Diglossia'. F'*Word* 15(3), 325-340.
- Gauci, P. u Vella, B. (2022). 'The Challenges of Learning Maltese in Bilingual Malta - A Study with Adult Learners Following the 'I Belong' Language Integration Programme'. F'*Malta Review of Educational Research*. Malta: Il-Fakultà tal-Edukazzjoni.
- Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti u Dipartiment tal-Malti fl-Università. (2021). 'Il-Qagħda tal-Ilsien Malti - Stharriġ Nazzjonali 2021' bi sħab mal-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika (NSO). Malta: Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti.
- Martí, F., Ortega, P., Idiazabal, I., Barreña, A., Juaristi, P., Junyent, C., Uranga, B., u Amorrortu, E. (2005). *Words and Worlds - World Languages Review (Bilingual Education and Bilingualism)*. Clevedon UK: Multilingual Matters.
- Mwaniki, M. (2012). 'Multilingualism and the Public Sector in South Africa'. Bloemfontein: SUN Media.
- NSO - Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika. (2024). 'Census of Population and Housing 2021: Final Report: Health, Education, Employment and other characteristics – Vol. 3'. Malta: L-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika.
- Pace, T. (2022). 'L-Immaniġġjar tal-Lingwa fl-Amministrazzjoni Pubblika'. Teżi għall-grad ta' MA fil-Malti, L-Università ta' Malta.
- Strubell, M. (1998). Can sociolinguistic change be planned? Fi *Proceedings of 1st European Conference, Private Foreign Language Education in Europe: Its Contribution to the Multilingual and Multicultural Aspect of the European Union* (23-31). Thessaloniki: Palso.

Zammit, J. (2020). Il-barranin li jitgħallmu l-Malti. *F'Il-Leġen*, 2 ta' Awwissu 2020, p. 23. Malta: Azzjoni Kattolika.

Ligijiet ta' Malta

Kostituzzjoni ta' Malta

Att dwar l-Ilsien Malti (Kap. 470)

Att dwar ir-Rikonoxximent tal-Lingwa Maltija tas-Sinjali (Kap. 556)

Direttivi, Manwali u Dokumenti ta' Politika tal-Gvern

Direttiva 4.2 tas-Settur Pubbliku. (2022). 'Standards for Service of Excellence offered by the Public Administration to the Public and to Public Employees'. Malta: Il-Gvern ta' Malta.

Direttiva 6 tas-Settur Pubbliku. (2011). 'Paramaters for Consultation Exercises with Stakeholders'. Malta: Il-Gvern ta' Malta.

Manual on Industrial Relations and the Selection and Appointment Process under Delegated Authority In the Malta Public Service. (2023). Malta: Il-Gvern ta' Malta.

Public Service Management Code. (2023). Malta: Il-Gvern ta' Malta.

Website Policy - GMICT Policy. (2019). Malta: MITA

Il-Malti fl-Unjoni Ewropea u għajnuniet lingwistiċi diġitali

DAVID SCHEMBRI

Ir-riżorsi lingwistiċi tal-Kummissjoni Ewropea – għall-Malti wkoll

Fl-2024 l-ilsien Malti jagħlaq 20 sena bħala lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea. Dan l-istatus iġorr piż simboliku qawwi u jgħib miegħu hafna xogħol għat-tradutturi u l-ħaddiema lingwistiċi oħrajn li jaħdmu għall-istituzzjonijiet tal-UE. Ix-xogħol jeħtieġ l-għodda, u l-istituzzjonijiet, fosthom il-Kummissjoni Ewropea, investew hafna fl-iżvilupp ta' għodod biex jgħinu fil-ħidma lingwistika fl-24 lingwa uffiċjali. Bis-saħħa ta' dan l-investiment hemm għadd ta' riżorsi lingwistiċi diġitali li, minbarra li huma parti essenzjali mix-xogħol ta' kuljum tat-tradutturi, għandhom użu usa' u għalhekk huma disponibbli għall-amministrazzjoni pubblika u entitajiet governattivi, is-settur akkademiku, l-SMEs, kif ukoll għall-pubbliku ingenerali.

F'dan l-artiklu se nkunu qegħdin nagħtu daqqa t'għajn lejn il-multilingwiżmu fl-Unjoni Ewropea biex nifhmu aħjar ir-riżorsi lingwistiċi disponibbli u kif l-aħjar jintużaw.

Magħqudin fid-diversità – il-multilingwiżmu fil-qalba tal-Unjoni Ewropea

Jekk l-impożizzjoni ta' lingwa waħda – ġeneralment ta' ħakkiem – fuq bosta ġnus hija l-marka tal-imperjaliżmu, il-politika ta' multilingwiżmu li l-Unjoni Ewropea ħaddnet sa mit-twaqqif tagħha tirrifletti n-natura fundamentalment differenti ta' dan il-proġett politiku, ekonomiku u soċjali straordinarju.

Il-lingwa ta' pajjiż hija wiehed mill-aktar elementi b'saħħithom li jgħaqqdu nazzjon u jaġżluh mill-ohrajn. Il-lingwa nużawha biex intarrfu g'rajjiet ġensna iżda suritha stess hija prodott u xhieda ħajja taċ-ċirkostanzi storiċi u ġeografiki ta' post. U l-Malti jgħid ħafna dwar pajjiżna: ġeografikament, bejn id-dinja Għarbija u Ewropea, imdawwar mill-baħar, u maqtuġħ mill-kontinenti. Pajjiż li matul is-sekli kien maħkum, immexxi u mgħammar minn setgħat u nies minn kulturi differenti, li lkoll ħallew marka fuq ilsienna. Minbarra li l-Malti huwa prodott ta' artna, bħala lingwa jaġġti direzzjoni lit-tiswir u lit-tleħhin ta' ħsibijietna. Jiġifieri lsienna mhux biss għamilnieh aħna u missirijietna, iżda hu stess għandu influwenza fuq ħsibijietna, u b'hekk ukoll fuq għemilna. Huwa wkoll magħruf li meta titkellem bil-lingwa ta' xi ħadd ma tkunx qiegħed tilhaqlu biss moħħu iżda wkoll lil qalbu. Dawn mhumix fenomeni marbutin ma' Malta u lsienna biss, altru.

Il-fundaturi tal-Unjoni Ewropea deheru li kienu jafuh sew dan. U l-UE, li l-motto tagħha huwa “Magħqudin fid-diversità,” għalhekk tirrikonoxxi tista' tgħid il-lingwi nazzjonali tal-Istati Membri kollha tagħha.¹

1 Bl-eċċezzjoni tal-Lussemburġiż, li sar il-lingwa nazzjonali tal-Lussemburġu fl-1984, daqs 30 sena wara li l-pajjiż kien wiehed mill-membri fundaturi tal-Komunità Ewropea tal-Faħam u l-Azzar fl-1952, imbagħad tal-Komunità Ekonomika Ewropea fl-1957, li mbagħad saret l-Unjoni Ewropea.

Tabilhaqq, l-ewwel regolament² li qatt adottat il-Komunità Ekonomika Ewropea, il-prekursur tal-Unjoni, isemmi dawk li issa huma l-24 ilsien uffiċjali tal-UE, u jgħid li r-regolamenti u d-dokumenti ta' applikazzjoni generali, jgħifiri l-ligijiet tal-UE, iridu jinkitbu fl-24 ilsien uffiċjali.

L-Artikolu 3 tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea, min-naħa tiegħu, jgħid li l-UE “għandha tirrispetta r-rikkezza tad-diversità kulturali u lingwistika tagħha u għandha tassigura li jiġihares u jkun żviluppat il-wirt kulturali Ewropew,” filwaqt li l-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-UE tipprojbixxi d-diskriminazzjoni abbażi tal-lingwa, fost fatturi oħrajn, u tnaqqax id-dritt li “kull persuna tista’ tikteb lill-istituzzjonijiet tal-Unjoni f’waħda mil-lingwi tat-Trattati u għandha tircievi tweġiba bl-istess lingwa.”

L-iżvilupp tat-traduzzjoni u l-għodod għaliha

Dan l-impenn favur id-diversità lingwistika mbagħad jitwettaq permezz tat-traduzzjoni. Il-ligijiet tal-UE jiġu prodotti fl-24 lingwa uffiċjali f’dawk li jissejġu *verżjonijiet lingwistiċi*, ilkoll meqjusa awtentiki ndaqs. Fil-Kummissjoni biss, jiġu tradotti aktar minn 2.5 miljun paġna fis-sena, li kważi 100,000 minnhom jinqalbu għall-Malti.

U għal dan il-volum ta’ xogħol, il-Kummissjoni Ewropea għandha dak li huwa l-akbar servizz tat-traduzzjoni fid-dinja (li madankollu kulma jiswa 0.2% tal-baġit annwali tal-UE), maqsum bejn Brussell u l-Lussemburgu (fejn tinsab il-maġġoranza tat-tradutturi Maltin).

Kemm ilu jiġi tradott il-Malti fl-istituzzjonijiet tal-Unjoni Ewropea, kien hemm żewġ żviluppi paralleli – il-mixja lejn il-maturità fix-xogħol tat-traduzzjoni, li fihom

2 Ir-Regolament Nru 1 li jistabbilixxi l-lingwi li għandhom jintużaw mill-Komunità Ekonomika Ewropea.

irfinajna l-mod li naħdmu bih, b'aktar speċjalizzazzjoni f'oqsma bħat-terminoloġija, kwistjonijiet lingwistiċi, u l-iżvilupp ta' riżorsi interni biex jgħinu fil-ħidma tagħna, bħal-linji gwida tal-istil, is-servizz tat-terminoloġija, u r-rivista *l-accēt*, biex nagħtu xi eżempji. It-tradutturi jkomplu jiġu aġġornati permezz ta' taħriġ regolari fl-għodod tat-traduzzjoni kif ukoll dwar kwistjonijiet lingwistiċi, dawn tal-aħħar flimkien ma' esperti minn Malta.³

F'dan iż-żmien ukoll rajna l-għodod u r-riżorsi diġitali għax-xogħol tat-tradutturi fid-DĠT jaġhmlu passi kbar 'il quddiem: fosthom insemmu l-IATE, ġabra ta' termini riċerkati fil-lingwi kollha tal-UE, kif ukoll l-eTranslation, servizz ta' traduzzjoni awtomatika li jhaffef ix-xogħol tat-traduzzjoni.

F'dan li ġej se nħarsu lejn ir-riżorsi u l-għodod tal-Kummissjoni Ewropea li jistgħu jintużaw minn pubbliku usa'.

L-IATE: it-terminoloġija għall-Ewropa

It-terminoloġija hija parti fundamentali mix-xogħol tat-traduzzjoni, u l-konsistenza terminoloġika hija essenzjali biex ix-xogħol ikun ta' kwalità. Minħabba l-volum kbir ta' xogħol u l-għadd kbir ta' tradutturi li jaħdmu fl-istituzzjonijiet, fl-2004 giet varata l-IATE⁴ (InterActive Terminology for Europe), ġabra ċentrali ta' termini (termbase) li jintużaw fit-testi tal-UE, biex b'hekk ikun hemm kemm jista' jkun konsistenza fix-xogħol kollu li nipproduċu.

L-insieħba fil-proġett tal-IATE huma: il-Parlament Ewropew, il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea, il-Kummissjoni Ewropea, il-Qorti Ewropea tal-Ġustizzja, il-Bank Ċentrali

3 Għal aktar dettalji dwar l-istorja tat-traduzzjoni tal-Malti fil-Kummissjoni Ewropea, ara "20 Sena Traduzzjoni għall-Malti fl-Istituzzjonijiet Ewropej" ta' Helga J. Zahra fil-harġa 22 ta' *l-accēt*.

4 Ara: iate.europa.eu

Ewropew, il-Qorti Ewropea tal-Awdituri, il-Kumitat Ekonomiku u Soċjali Ewropew, il-Kumitat Ewropew tar-Reġjuni, il-Bank Ewropew tal-Investment, u ċ-Ċentru tat-Traduzzjoni għall-Korpi tal-Unjoni Ewropea,⁵ li jieħu hsieb jamministra din il-ġabra. It-termini jittellgħu mit-terminologi u t-tradutturi speċjalizzati fit-terminologija li jaħdmu f'dawn l-istituzzjonijiet, u ġieli xi termini jiġu diskussi bejn id-dipartimenti tat-traduzzjoni f'istituzzjonijiet differenti.

Bix tfittex terminu fl-IATE, iddaħħal it-terminu li tixtieq tfittex dwaru fil-fittieqa, u taħtha tagħzel il-lingwa originali u l-lingwa (jew lingwi) li tixtieq it-terminu fiha. Jekk, pereżempju, nużaw EN>MT u nfittxu t-terminu “recovery and resilience plan,” jitle’ r-riżultat “pjan għall-irkupru għar-reziljenza,” flimkien ma’ terminu relatat (pjan nazzjonali għall-irkupru u r-reziljenza”) u l-inizjali (RRP, l-istess bħall-Ingliż). Minħabba li dan huwa terminu speċifiku marbut mal-UE, ma tantx hemm fejn titfixkel bir-riżultati. Jekk madankollu nfittxu “return” ir-riżultati joħorġu fuq żewġ linji: “ritorn,” il-kuncett marbut mar-ripatrijazzjoni fil-qasam tal-migrazzjoni, u “redditu,” marbut mal-finanzjar u l-investment. Għalhekk, importanti li meta nfittxu fl-IATE naraw li l-qasam marbut mar-riżultati jkun rilevanti għal li nixtiequ aħna. Importanti li nużawha bil-għaqaq, u li niftakru li mhijiex sostitut għal dizżjunarju bilingwi. Madankollu, hija għodda imprezzabbli għal kull min qiegħed jikteb f'oqsma li l-UE tagħmel legiżlazzjoni dwarhom.

eTranslation

Għodda oħra li f'dawn l-aħħar snin imxiet 'il quddiem ħafna hija t-traduzzjoni awtomatika. Maħluqa mill-Kummissjoni stess, l-eTranslation,⁶ li taħdem bl-

5 Ara: <https://iate.europa.eu/about>

6 Ara: <https://webgate.ec.europa.eu/etranslation>

intelligenza artifiċjali, tipprovdi abbozzi ta' traduzzjonijiet ta' kwalità għolja li permezz tagħha t-tradutturi jistgħu jaħdmu b'aktar heffa, partikolarment fuq dokumenti twal li jkunu jridu jsiru fi żmien qasir. Wara li bdiet tintuża internament, din l-għodda, bis-saħħa tal-*Facilità Nikkollegaw l-Ewropa*, infethet ukoll biex tintuża mill-amministrazzjonijiet nazzjonali, mill-istituzzjonijiet edukattivi, kif ukoll mill-intrapriži żgħar u medji, u issa sar hawn aktar materjal li jiġi prodott b'aktar minn lingwa waħda, inkluż il-Malti – li jkompli jsaħħaħ il-prinċipju tad-diversità u l-ugwaljanza f'dinja fejn dawn it-tnejn mhux dejjem jimxu id f'id.

L-eTranslation tipproduċi traduzzjonijiet minn u lejn kull lingwa uffiċjali tal-UE kif ukoll l-Għarbi, iċ-Ċiniż, l-Iżlandiż, il-Ġappuniż, in-Norveġiż, ir-Russu, it-Tork, u l-Ukren. Toffri tipi differenti ta' traduzzjoni skont l-applikazzjoni, u tiegħu formati differenti ta' fajls inkluż il-PDF. It-traduzzjonijiet li tipproduċi jkunu għadhom raffi – tajbin biex tiegħu s-sens ta' test jew bħala bażi għat-traduzzjoni umana. Jekk tixtieq test tradott tajjeb, it-traduzzjoni awtomatika xorta trid tiġi riveduta minn traduttur professjonali tajjeb.

L-eTranslation hija wkoll disponibbli permezz ta' API li jista' jiġi integrat biex joffri traduzzjoni awtomatika ta' siti elettronici fil-lingwi tal-UE, sistema li diġà qiegħda tintuża għal bosta servizzi diġitali Ewropej. Is-sistema tal-eTranslation hi wkoll il-qalb tal-pjattaforma traduzzjoni.mt, pjattaforma lokali li hija disponibbli għal kulhadd.

***l-acc̄ent* – aġġornamenti dwar id-dinja tat-traduzzjoni, il-lingwa, u kulma jmiss magħhom**

Id-Dipartiment tal-Malti fi ħdan id-DĠT jipproduċi r-rivista *l-acc̄ent*, rivista annwali li tittratta l-ilsien

Malti, it-traduzzjoni, partikolarment lejn il-Malti, it-terminoloġija, l-istorja tat-traduzzjoni, u suġġetti oħrajn relatati. F'*l-accent* jiktbu tradutturi tad-DĠT u minn istituzzjonijiet oħrajn tal-UE, kif ukoll studjużi u esperti differenti. Wara aktar minn 22 pubblikazzjoni, *l-accent* issa stabbilixxa ruħu sew fost il-pubblikazzjonijiet b'rabta mal-ilsien Malti, b'mod partikolari b'rabta mat-traduzzjoni. Fost it-taqsimiet ta' interess ġew ippubblikati mistoqsijiet ta' natura lingwistika, artikli dwar it-tradutturi li ziedu mal-lingwa tagħna b'xogħolhom, u proġett ta' mappa tad-dinja fiżika bil-Malti. Il-pubblikazzjoni hija disponibbli online,⁷ u tista' tintbagħat ukoll bil-posta lil min jabbona.⁸

Il-kitba ċara għas-servizz tad-demokrazija

It-traduzzjoni tajba teħtieġ li t-test originali jkun ċar u li ma jagħtix lok għal interpretazzjonijiet differenti – mhux dejjem faċli meta tkun qed taħdem b'24 lingwa b'sistemi grammatikali u sintattici differenti. Fid-DĠT it-tradutturi ħafna drabi jkollhom mod biex jikkomunikaw mal-awtur tat-test biex jivverifikaw liema hi l-interpretazzjoni l-korretta, u dan ġieli jwassal biex it-test originali jiġi editjat biex ikun aktar ċar. Il-ħtieġa għal kitba ta' dokumenti originali aħjar wasslet għall-ħolqien tal-unità tal-editjar, li tmexxi l-kampanja għall-kitba ċara.

Minbarra li tagħmel xogħol it-tradutturi aktar faċli, il-kitba ċara tista' tagħmel differenza tangibbli fil-ħajja taċ-ċittadini għax din, pereżempju, tgħinhom ikunu jafu x'inhuma sew id-drittijiet tagħhom. Il-kitba ċara tevita wkoll ħin (u għalhekk flus) moħlija fuq korrispondenza żejda minħabba informazzjoni vaga jew insuffiċjenti. Barra

7 Ara: <https://is.gd/accentmt> JEW https://ec.europa.eu/translation/maltese/magazine/mt_magazine_en.htm

8 Ibgħat ismek u l-indirizz tiegħek lil l-accent@ec.europa.eu biex tabbona.

minn hekk, il-proċess innifsu li tirfina xi haġa li tkun ktibt għinek tiċċara l-ħsibijiet tiegħek.

Il-ktejjeb *Kif Tikteb Ċar*, imħejji mit-tradutturi tad-DĠT, jispjega l-prinċipji tal-kitba ċara u jagħti wkoll eżempji ta' x'nistgħu nevitaw u nagħmlu biex ninfteħmu aħjar. Huwa disponibbli biex tniżżlu online,⁹ kif ukoll mill-uffiċċju tad-DĠT fi ħdan ir-Rappreżentanza tal-Kummissjoni Ewropea f'Malta.¹⁰

U mhux kliem biss!

Id-Direttorat Ġenerali għat-Traduzzjoni, permezz tal-uffiċċju lokali tiegħu, jorganizza attivitajiet differenti b'rabta mal-lingwi. It-*Translating Europe Workshops* jiffukaw fuq temi partikolari marbutin mat-traduzzjoni – l-aħħar edizzjoni f'Malta,¹¹ iffukat fuq il-kitba inkluziva u l-aċċessibbiltà tal-kontenut – li ġeneralment jolqtu wkoll oqsma oħra marbutin mal-lingwa. Dawn huma intenzjonati biex jagġornaw lit-tradutturi u lill-professjonisti tal-lingwa lokalment, iżda ġeneralment ikunu tajbin ukoll għal min ikollu jhaddem il-lingwa f'kuntesti professjonali. Barra minn hekk, kull sena niċċelebraw il-Jum Ewropew tal-Lingwi, li jservi ta' opportunità biex niskopru xi jkun għaddej fid-dinja tal-lingwi u biex nesploraw lingwi u kulturi godda – xhieda haġja tal-għaqda fid-diversità.

David Schembri huwa l-Uffiċjal tal-Lingwi fi ħdan ir-Rappreżentanza tal-Kummissjoni Ewropea f'Malta.

9 Ara: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75ed71a1/language-mt/format-PDF>

10 Ibgħat lil DGT-VALLETTA@ec.europa.eu

11 *Niktbu għal Kulhadd*, 2 ta' Diċembru 2023, imtelligħa bil-kooperazzjoni tad-Dipartiment tal-Malti u d-Dipartiment tat-Traduzzjoni, it-Terminologija u l-Interpretar tal-Università ta' Malta.

Il-lingwa tas-saħħa u s-saħħa tal-lingwa

MICHAEL SPAGNOL

Il-Malti Mediku

Fil-qalba tal-lingwa speċjalizzata mħaddma fil-qasam tal-mediċina u l-kura tas-saħħa hemm it-terminologija marbuta mal-anatomija u l-fizjologija, il-mard u s-sintomi, u l-kura u t-trattamenti, fost l-oħrajn. Fil-bqija ta' din it-taqsimha se nagħmel hames osservazzjonijiet ewlenin dwar it-terminologija medika bil-Malti.

Nisel

It-termini jistgħu jingabru fi tliet kategoriji ewlenin skont in-nisel tagħhom. Bħal oqsma oħrajn, il-Malti Mediku jinkludi kliem ta' nisel Għarbi, bħal *sogħla*, *tilqima u deni*, termini ta' nisel Rumanz, bħal *influenza*, *gattone u katarru*, u termini aktar riċenti ta' nisel Inġliż, bħal *kolesterol*, *bypass* u *inhaler*. Xi termini bħal jinqabdu bejn nisel u ieħor. Ngħidu aħna, l-istess marda tingħad u tinkiteb b'erba' modi: *cancer*, *kanser*, *kanċer* u *kankru*, l-ewwel tlieta bbazati fuq l-Inġliż u l-aħħar waħda, li forsi tintuża aktar f'sens metaforiku, eż. *il-kankru tal-korruzzjoni*, hi ta' nisel Rumanz. Xi termini mill-Inġliż ikunu f'kompetizzjoni ma' termini mir-Rumanz, bħal *infection* u *infezzjoni*, eż. *għandu infection f'għajnu*, *depression* u *depressjoni*, eż. *qabditha depression*, inkella *appendix* u *appendicite*. F'dan il-każ,

l-isem Inġliż tal-parti tal-gisem, il-musrana l-għamja, jintuża wkoll għall-infjammazzjoni, bl-Inġliż *appendicitis*, eż. *għandu l-appendix*, u għall-intervent mediku, eż. *se jagħmel tal-appendix*.

Dikotomija

Dwar il-kunċetti tas-saħħa u l-mard ma jithaddtux il-professjonisti mediċi biss. Għalhekk, it-terminoloġija ta' dan il-qasam sikwit tinqasam fi tnejn: hemm (a) termini tekniċi, li ħafna drabi jkollhom (b) varjanti popolari. It-tabella t'hawn taht tiġbor uħud minn dawn il-koppji ta' espressjonijiet. M'għandniex xi ngħidu, xi termini tekniċi, bħal *stetoskopju*, m'għandhomx varjant popolari, u xi espressjonijiet popolari, bħal *iċċaqlaqlu l-ilma ta' widnejh*, mhux dejjem ikollhom korrispondent tekniku bil-Malti.

Terminu tekniku	Varjant popolari
anemija	demm baxx
dijabete	zokkor
podjatra	tabib/a tas-saqajn
suppożitorju	tapp
termometru	ħġieġa tad-deni
test tal-awrina	taħraq il-pipi

Frekwenza

Il-frekwenza tat-termini tvarja. Mill-istudju *Gabra ta' Termini Mediċi Popolari* ta' Michael Spagnol u Sandro Spiteri (2013), li fih is-sejbiet ta' s'ħarriġ ma' 90 spizjar/a minn 43 lokalità differenti f'Malta u f'Għawdex, joħroġ li xi termini bħal *flissjoni*, *ċmajra* u *ħafas* huma mifruxin sew, waqt li oħrajn bħal *xlieqa* (angular cheilitis), *grada* (abscess), u *debbieħa* (athlete's foot) huma inqas komuni. Terga', ġieli l-plural (eż. *infafet*) ikun magħruf imma s-singular tiegħu (eż. *nuffata*) ikun inqas mifruxin.

Varjazzjoni

F'dan il-qasam hemm varjazzjoni ġmielha. Insibu varjanti fonetiċi, bħal *pustumetta*, *kustumetta*, *fustumetta*, *stumetta*, *pustuletta*, *postuletta*. Uħud jinvolve bidla vokalika, bħal *xulliefa* u *xolliefa*, *ċellulite* u *ċellolite*, oħrajn bidla konsonantali bħal *xquq is-safra* u *xquq ix-xafra*, *pinnoli* u *pilloli*, jew f'Għawdex *pinuri* u *pinuli*, u *nfaġ* u *nfaġar*; biex ma nsemmux bidliet oħrajn, bħal *emikranja* u *mugrana*; *xatka*, *xjatka* u *xjatika*; *tnemmil* u *tnemnim*; u *aħtriq*, *eħtriq* u *riħ triq*.

Minbarra dawn insibu bosta varjanti lessikali li jistgħu jinqasmu fi tlieta:

i. differenzi ġeografiċi

It-terminu *aħtriq* in-naħa ta' fuq ta' Malta hu magħruf bħala *sried* jew *tramuntana*, inkella minflok *pustumetta* xi nies jużaw *fossa*, *tumurett*, jew f'Għawdex *boqqiegħa*.

ii. differenzi fl-età tal-kelliema

Xi termini huma iktar popolari mal-anzjani. Ngħidu aħna għal *fgat*, *misdud* jew *imblukkat*, xi anzjani jużaw *imżaddam* jew *imżikkem*, eż. *imnieħri mżaddam* jew *illum imżikkem ma nistax nitkellem sew*.

iii. differenzi stilistiċi

Għall-istess kuncett ġieli jkollna termini ta' natura formali, bħal *irremetta*, *irriġetta*, u *vvomta*, u varjanti popolari, bħal *qala'*, *nehħa* (eż. il-ġurnata kollha jnehħi), *tella'* (eż. it-tarbija tajtha tiekol u tellgħet), xi wħud umoristiċi bħal *għalef* (eż. il-baħar għamillu d-deni u tgħidx kemm għalef); biex ma nsemmux termini rari jew arkaġċi bħal *iggotta*, *illuġġa* u *tbawwa'*.

Tifsir it-termini

F'din it-taqsimma nagħmel erba' osservazzjonijiet qosra marbutin mat-tifsir tat-termini mediċi. L-ewwel nett, xi kliem 'il barra mill-kuntest mediku jikseb tifsir ieħor fil-qasam tas-saħħa, bħal dawn l-erbgħa miġburin fit-tabella t'hawn taħt.

Kelma	Tifsira ġenerali	Kuntest mediku	Eżempju
qarnita	hlejqta tal-baħar	tumur beninn	<i>qarnita fl-utru</i>
buzżieqa	borża tal-gomma	nuffata	<i>telgħetli buzzieqa f'idi</i>
jigħma'	jiġbor, jingabar	jimtela bil-materja	<i>sebgh'i qed jigħma'</i>
barxa	girfa	ulċera	<i>barxa fl-istonku</i>

It-tieni, kultant kelma waħda fil-qasam tas-saħħa jkollha aktar minn sens wieħed. Ngħidu aħna, it-terminu *qoxra* jista' jirreferi (a) għall-iskorċa li titla' fuq ferita hi u tfiq (*scab*), eż. il-ferita qed trabbi l-qoxra, (b) għall-ġilda xotta mal-qurriegħa, differenti mill-brija (*dry scalp*), u (ċ) għall-infjammazzjoni fil-qurriegħa tat-trabi (*cradle cap*). Hekk ukoll *fossa* jista' jirreferi (a) għal punta bil-materja, aktarx irqiqa (*blister*), eż. ġismu mtela fosos fosos, (b) għal ulċera fil-ħalq, bħal *pustumetta*, u (ċ) għal musmar kbir imdenni, bil-materja (*boil*).

It-tielet, peress li dan hu qasam sensittiv, kemm-il darba jintużaw ewfemiżmi bħal *għaddietu* għal tatu puplesija, eż. *għaddietu dik, barra minn fuqna; hemm fuq* jiġifieri fi sptar mentali, eż. *qieghed/tellgħuh hemm fuq*; u *għamel* għal ipporga, eż. *ma jistax jagħmel*. Għall-kanċer jintużaw numru ta' ewfemiżmi, bħal *għandu dak, għandu tal-moda, hariġlu dak, tas-soltu, ta' daż-żmien, il-kelb*. Għall-mestrwazzjoni wkoll jintużaw bosta espressjonijiet bħal *qieghda bih, ġieha, l-affari, rat, tara d-demmi*, u għall-ewwel darba tintuża l-idjoma *waqgħet it-taraġ*.

L-aħħar punt hu dwar l-ellissi, li hi komuni f'dan il-qasam. Ngħidu aħna, meta ngħidu *għandu grizmejh* inkunu qed infissru li grizmejh ikunu ħomor, iffjammati, jaħarquh, eċċ. Inkella meta ngħidu *għandu l-ġidri* nkunu qed nifhmu l-ġidri r-riħ (*chickenpox*) u mhux il-ġidri (*smallpox*), marda li nqerdet. L-istess meta ngħidu *għandu l-pressjoni* aktarx inkunu qed nifhmu li l-pressjoni tkun għolja.

Għaliex il-Malti Mediku?

Is-servizzi tas-saħħa kulma jmur qed jiffukaw fuq il-pazjenti u qrabathom. Tinħass dejjem aktar il-ħtieġa ta' komunikazzjoni effettiva biex il-pazjenti u l-għeżiež tagħhom ikunu involuti f'kull pass tal-kura. Il-komunikazzjoni bejn il-professionisti mediċi u l-pazjenti hi fil-qalba tal-kura. Hi essenzjali, fost l-oħrajn, biex tasal għal djanjosi u pronjosi preċiżi, biex tagħti tagħrif lill-pazjenti u lil qrabathom, biex tikkonsla, tfarraġ, jew imqar tagħti parir. Meta l-komunikazzjoni ma tkunx effettiva, il-kura ma tingħatax sew, isiru l-iżbalji, il-kwalità ma tkunx xierqa, ikun hemm riskji għas-saħħa, biex ma nsemmux il-konsegwenzi legali.

Li l-pazjenti jkunu infurmati sew illum narawha bħala ħtieġa bażika għas-saħħa tal-pazjenti. Għal komunikazzjoni effettiva neħtieġu mill-inqas (a) għarfien tajjeb tal-ilsien nattiv tal-pazjenti, jew ta' xi lingwa li jkollhom ħakma tajba tagħha; u (b) għarfien xieraq tal-lingwa tas-saħħa.

Xi jsir fil-Malti Mediku?

Id-Dipartiment tal-Malti fil-Fakultà tal-Arti ilu mill-1999 joffri korsijiet dwar it-tħaddim tal-Malti fil-qasam

tas-saħħa kemm lil studenti Maltin u kemm lil studenti internazzjonali. Għal għaxar snin, mill-1999 sal-2009, flimkien mal-Istitut tal-Lingwistika, kien jagħti taqsima lill-istudenti Maltin tal-ewwel sena fil-Baċellerat tal-Farmaċija. Mill-2013 lil hawn fassal għadd ġmiel ta' korsijiet tal-Malti Mediku lil studenti Maltin (fi hdan id-DegreePlus) u internazzjonali, bħal studenti tal-Foundation Studies, studenti tal-Mediċina, u professjonisti mediċi fl-Isptar Mater Dei. Fl-aħħar snin, bejn tobbha, spiżjara, dentisti, infermiera u carers, aktar minn 2,000 ruħ segwew u temmew b'suċċess wiehed minn dawn il-korsijiet.

It-tagħlim tal-Malti Mediku, li ilu jsir għal dawn l-aħħar 25 sena, huwa essenzjali mhux biss biex insaħħu l-ħiliet tal-istudenti Maltin fil-lingwa tas-saħħa u nħarrġu lil studenti u professjonisti barranin fil-Malti u l-Malti Mediku, imma fuq kollox biex il-komunikazzjoni mal-pazjenti u l-klijenti tkun effettiva. Għax komunikazzjoni effettiva hi kruċjali għal saħħet il-pazjenti u għall-kwalità tas-servizzi tas-saħħa li jingħataw.

Biblijografija

Spagnol, M. u Spiteri, S. (2013). 'Ġabra ta' Termini Mediċi Popolari'. *F'l-aċċent*. Il-Lussemburgu: Id-Dipartiment tal-Ilsien Malti tal-Kummissjoni Ewropea, Harga 9, 19–24.

Prof. Michael Spagnol huwa lettur tal-Malti, l-amministratur tas-sit u l-paġna tal-Facebook Kelma Kelma, u bejn l-2019 u l-2023 kien il-Kap tad-Dipartiment tal-Malti fl-Università.

Rapporti

Rapporti bil-punti ewlenin tas-sessjonijiet prattici
tal-konferenza 'l-ilsien Malti għal qalbi:
l-użu ta' lsienna fostna'
fil-Palazz Verdala, fis-26 ta' April 2023

Accessibilità

Moderatrici: DR SIMONE INGUANEZ
Rapportatur: ROMARIO SCIBERRAS

Punti diskussi

- Kull regjun għandu demografija differenti, ngħidu aħna persuni li ġew jgħixu Malta minn pajjiżi oħra. Dan joħloq realtà lingwistika relattivament unika għall-post.
- L-espressjoni bil-Malti tista' ssir sfida minhabba li l-ewwel verżjoni ta' ħafna dokumenti tkun bl-Ingliż. Ħafna drabi l-ħaddiema fl-oqsma pubbliċi qed jispiċċaw jittraduċu għall-Malti. Fi kliem ieħor, il-Malti jispiċċa jkun l-ilsien mira minflok il-lingwa sors. Is-sentiment tal-partecipanti fil-grupp ta' ħidma tagħna kien li, minhabba dan, l-idjoma Maltija tintilef u l-Malti ma jkunx jinftiehem.
- Issem mew is-sentenzi li jinħarġu mill-qorti. It-taħriġ fil-livell universitarju, fil-qasam legali, u f'oqsma oħra, isir bl-Ingliż minkejja li l-professjonisti huma mistennija jużaw il-Malti fil-qadi ta' dmirijiethom.
- Nuqqas ta' riżorsi umani u finanzjarji għat-traduzzjoni jew il-ħolqien ta' dokumenti miktubin b'Malti tajjeb.
- Fil-qasam tal-pubblikazzjoni ssir ħafna ċensura fil-Malti meta dan jitqabbel ma' lingwi oħrajn. Din hija forma oħra ta' accessibilità mnaqqsa; qed jinħonoq il-ħsieb Malti u l-qarrejja mhumiex ikollhom access sħiħ għalih.

- L-interess tal-barranin fil-Malti qiegħed, kulma jmur, jiżdid, filwaqt li l-Maltin ikellmuhom bl-Ingliż jew b'lingwi oħrajn.

Prattiċi tajbin

- Xi lokalitajiet diġà jadattaw għar-realtajiet lingwistiċi differenti tagħhom.
- Issemmiet prassi tajba ħafna tal-Kummissjoni għad-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità li toħroġ verżjoni aktar dħulija/aċċessibbli tad-dokumenti li jkunu tekniċi, u b'hekk l-individwi kkonċernati jhossuom indirizzati b'mod aktar dirett.
- Issemmew xi ċirkularijiet li jinħarġu jew korrispondenza li: (1) jagħtu għażla bejn il-Malti u l-Ingliż, u (2) jissimplifikaw il-kontenut.
- Fil-qasam tas-sigurtà soċjali, il-korrispondenza li qabel kienet bil-Malti biss qed tiġi aġġornata għaż-żewġ lingwi filwaqt li għaddejja hidma wkoll biex il-lingwa tkun inqas dispregjattiva u diskriminatorja, u aktar faċli biex tintiehem.
- Qed jiġu implimentati prattiċi li ma jiswewx wisq flus li jindirizzaw nies differenti bi sfidi differenti, eż. attenzjoni għat-tipa u l-kulur tal-karta.
- Hemm diversi haddiema li qed iservu ta' ambaxxaturi tal-lingwa u tal-wirt nazzjonali.
- Issemma eżerċizzju pożittiv li wassal għal-linji gwida tal-gvern dwar ir-rikonoxximent ta' identitajiet tal-ġeneru u orjentazzjonijiet sesswali differenti. Hemm bżonn iktar djalogu bejn persuni li jgħixu dawn ir-realtajiet u nies mill-qasam lingwistiku u politiku.
- Issemmiet Heritage Malta li qed tagħmilha eħfef għall-viżitaturi tas-siti storiċi tagħha għaliex ir-rappreżentanti tagħha jkollhom badge bil-lingwi

- li jistgħu jikkomunikaw bihom mal-pubbliku.
- Wieħed għandu jikkunsidra li l-materjal pubbliku joffrih ukoll bil-Braille u li fil-konferenzi/seminars pubbliċi jkun hemm is-servizz tal-interpretar għal-Lingwa tas-Sinjali Maltija.

Bilingwiżmu

Moderatur: DR GEORGE FARRUGIA

Rapportatur: JOSEPH BUTTIGIEG

Punti diskussi

- Issemma l-fatt li b'bilingwiżmu nifhmu sitwazzjoni ta' lingwi f'kuntatt fuq livell ta' komunità, li fiha l-lingwi jgawdu l-istess għarfien u li jistgħu jintużaw fil-kuntesti soċjali differenti. Dan ma jfissirx li l-membri kollha ta' dik il-komunità bilfors ikunu bilingwi. Jeżistu każi ta' bilingwiżmu kumplimentari li, fil-każ ta' Malta, joqrob lejn id-diglossja, jiġifieri meta l-lingwi jintrabtu ma' funzjonijiet partikolari.
- Fuq il-karta, il-Malti f'pajjiżna jgawdi l-istatus ta' lsien nazzjonali u ta' lsien uffiċjali, u fis-sondaġġi li jsiru, il-Malti dejjem johroġ b'saħħtu. Imma fil-prattika, il-Maltin kuntenti bis-sitwazzjoni? Iħossuhom moqdiġin?
- Tqajmu diversi mistoqsijiet, fosthom:
  - Biex tinbeda l-korrispondenza, bil-Malti jew bl-Ingliż?
  - Il-korrispondenza ta' bejn l-uffiċjali u d-dokumenti tal-proċeduri interni b'liema lingwa qeghdin?
  - L-abbozzi tad-dokumenti pubbliċi jsiru l-ewwel bil-Malti jew bl-Ingliż? Intqal li hafna drabi d-dokumenti jinkitbu l-ewwel bl-Ingliż u ġieli jiġu tradotti għall-Malti.
  - L-istqarrijiet għall-istampa u l-kitba fil-mezzi soċjali b'liema lingwa jsiru?

- Isiru korsijiet ta' taħriġ fil-lingwa (Malti u/jew Inġliż) lill-impjegati?
- Hemm persuna inkarigata mil-lingwa fid-dipartimenti?
- B'liema lingwa jsiru l-attivitajiet pubbliċi? Jekk ma jsirux bil-Malti, jingħata servizz ta' interpretazzjoni?
- S'issa jidher li l-użu tal-Malti jiddependi mir-rieda tajba u mill-inizjattiva ta' min ikun qed imexxi. Tqajjem il-punt li l-użu tal-Malti ma jistax ikun sempliċement inizjattiva personali. Pereżempju, filwaqt li fid-Dipartiment tal-Protezzjoni Ċivili l-korrispondenza ssir kwazi kollha bil-Malti, fl-Awtorità Maltija tat-Turiżmu l-Malti ma jintużax, lanqas fil-komunikazzjoni mal-Maltin, forsi minħabba nuqqas ta' persuni ddedikati għal dan il-għan. Jidher li wasal iż-żmien li jinħareġ dokument uffiċjali standard li jorbot (ngħidu aħna, dokument tal-proċeduri interni) biex il-komunikazzjoni bilingwi ssir obligatorja u konsistenti mid-dipartimenti kollha tal-gvern.
- L-induction programme tal-IPS għall-ħaddiema l-ġodda tas-servizz u s-settur pubbliku ma jinkludix komponent lingwistiku obligatorju tal-Malti komunikattiv.
- L-edukazzjoni għandha sehem importanti f'dan kollu. Ir-rispett u l-imħabba lejn il-lingwa jridu jitrawmu sa miċ-ċokon u jekk il-problemi fl-ortografija, fis-sintassi u, fuq kollox, fl-artikolazzjoni tal-ħsieb jiġu indirizzati kif imiss, ikun aktar faċli għas-Servizz Pubbliku li jsib impjegati adattati li kapaċi jaqdu l-funzjonijiet li jidhlu għalihom.

Prattiċi tajbin

- Saret referenza għaċ-ċirkularijiet taċ-Ċivil li jheggu lill-uffiċjali pubbliċi jinq dew bil-Malti, u b'Malti tajjeb, u bl-Ingliż fil-komunikazzjoni pubblika tagħhom (fuljetti, formoli, avvizi, mezzi soċjali, tabelli, eċċ.) u fil-korrispondenza privata tagħhom man-nies.
- Pajjiżi bħal Wales u l-Irlanda għandhom ombudsman għal-lingwa li jassigura li l-istandards bilingwi jitharsu, anke jekk il-Welsh u l-Irlandiż mhumiex mitkellma mill-biċċa l-kbira tan-nies fil-ħajja ta' kuljum. Tajjeb li jsir studju fuq din l-inizjattiva u jekk tkunx effettiva għall-kuntest lokali.
- Prattika mill-aħjar li turi standards definiti u konsistenti fit-tħaddim taż-żewġ lingwi hi tal-aġenzija Servizz. gov. Hawnhekk il-Malti huwa l-ewwel lingwa, u tithaddem politika lingwistika li ma ntirtitx imma li ħadmu għaliha b'mod maħsub. Din l-aġenzija tagħmel sejha għall-offerti biex tikseb is-servizz ta' copywriters u ta' qarreja tal-provi halli tassigura li kulma jinħareg uffiċjalment ikun għadda mill-għarbiel. Holqu wkoll proċeduri interni biex meta jkun qed jinħaseb u jiffassal servizz ġdid, il-lingwa tittieħed inkonsiderazzjoni sa mill-fażijiet bikrija, anke abbażi ta' sħarriġ tal-esperjenza tal-utenti, u l-Malti jingħata prijorità.
- Prattika oħra tajba tithaddem mill-Ministeru tal-Familja fil-kitba tar-rapporti għall-qorti. Il-ħaddiema hawnhekk ħassew li ma kellhomx it-tnejn meħtieġa biex jiktbu r-rapport bil-Malti u rrikorrew għand il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti, aktar minn darba, u rċevew taħriġ li swielhom ħafna. Uħud minnhom temmew ukoll b'suċċess il-kors universitarju fil-qari tal-provi.

Terminoloġija

Moderatur: DWAYNE ELLUL

Rapportatriċi: KIRSTY AZZOPARDI

Punti diskussi

- Waħda mill-isfidi ewlenin li ssem mew hija n-nuqqas ta' rizorsi, b'mod speċjali dawk umani. Ġieli wkoll ma tingħatax l-approvazzjoni biex xogħol ta' traduzzjoni jsir minn persuni esterni. Apparti dan, in-nuqqas ta' ċekkjatur tal-Malti jkompli jxekkel lil min fuq xogħlu jinqeda bil-Malti.
- Ċerti termini jsibu rezistenza. Ngħidu aħna, l-ekwivalenti tat-terminu finanzjarju “hedging” huwa “ħħegġjar”. Tqajjem il-punt li terminu bħal dan hawn min jarah ikrah u minħabba f'hekk jibqa' jintuza t-terminu bl-Ingliż.
- Fil-passat spiss konna nirrikorru għat-Taljan biex nippruwaw insolvu kwistjoni terminoloġika. Illum il-ġurnata din la hija prassi ġenerali u lanqas hija prattika, ladarba mhux kulhadd jifhem it-Taljan.
- Ċerti termini ndraw bl-Ingliż u għalhekk għandhom jithallew bl-Ingliż. Pereżempju, ladarba l-mastrudaxxa juza “jigsaw”, għandna nużaw dan it-terminu u mhux nippruwaw nisfurzaw terminu ieħor.

Prattiċi tajbin

- Fis-sessjoni ssemew xi riżorsi li jistgħu jkunu utli, ngħidu aħna s-sit tal-IATE, fejn wiehed jista' jfittex terminu b'lingwa (il-lingwa sors) u jara jekk ikunx diġà hemm terminu ekwivalenti fil-lingwa mira.
- Apparti l-IATE ssemma wkoll is-sit malti.mt, li mhux biss fih lista ta' pubblikazzjonijiet terminoloġiċi marbutin ma' oqsma partikolari, imma jinkludi wkoll hażna ta' glossarji.
- Xogħol marbut mat-terminoloġija jinsab ukoll fil-ħarġiet supplimentari ta' *l-accent*; fost l-oħrajn hemm ħarġiet iffukati fuq l-ismijiet tal-postijiet u fuq il-kimika. Apparti r-riżorsi aċċessibbli online, tajjeb inżommu f'moħħna li d-dizzjunarji huma riżorsa imprezzabli. Dan jghodd sija għad-dizzjunarju tal-Prof. Ġuzè Aquilina u sija għall-għadd ta' dizzjunarji speċjalizzati li hawn, bħalma huma *d-Dictionary for Financial Services* u *l-English-Maltese Dictionary of Pharmaceutical and Medical Terms*.
- Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti għandu fi ħdanu l-Kumitat tat-Terminoloġija. Dak li jkun jista' jagħmel kuntatt mal-Kunsill tal-Malti biex permezz ta' dan is-sottokumitat jiddiskuti xi kwistjonijiet terminoloġiċi li jiġi wiċċ imb wiċċ magħhom f'xogħlu.
- Kien hemm min issuġġerixxa li f'kull dipartiment għandu jkun hemm espert lingwistiku li jassisti lill-ħaddiema fi kwistjonijiet marbutin mal-lingwa. Suġġeriment ieħor kien li l-gvern għandu jkollu dipartiment ċentrali għat-traduzzjoni bil-għan li jkun hawn servizz ta' traduzzjoni ċentralizzata li joffri s-servizzi tiegħu lid-dipartimenti kollha tal-gvern. Issemma l-eżempju tal-Irlanda fejn hemm ir-*Rannóg an Aistriúcháin* li taqdi lill-Houses of the Oireachtas.

Kronoloġija

Għażla ta' dati ewlenin mill-kampanja
'l-ilsien Malti għal qalbi'

Joseph P. Borg

Il-kronologija tal-kampanja

JOSEPH P. BORG

Din hija kronologija magħżula bi wħud mid-dati importanti tal-kampanja 'l-ilsien Malti għal qalbi.' Minbarra l-attivitajiet imniżżla hawn taħt, saru wkoll 'il fuq minn 40 laqgħa bejn il-kumitat organizzattiv mat-tim tal-komunikazzjoni tal-Uffiċċju tal-President ta' Malta, u mal-għaqdiet tal-Malti. Ixxandru wkoll diversi intervisti u artikli fuq it-televiżjoni, ir-radju, il-gazzetti stampati, u l-mezzi soċjali.

DATA	ATTIVITÀ
4 April 2019	Dr George Vella jinħatar President ta' Malta u fid-diskors inawgurali tiegħu jgħid: <i>"Irridu ndaħhlu mill-ġdid rispettt ġenwin lejn dawk li huma s-simboli tan-nazzjon tagħna. Rispettt lejn il-bandiera Maltija u dak li tirrappreżenta. Rispettt lejn l-innu nazzjonali tagħna. Rispettt lejn l-ilsien nazzjonali tagħna. Rispettt lejn l-istorja u l-kultura tagħna. Rispettt lejn l-istrutturi kostituzzjonali tagħna u l-liġijiet tagħna. Fuq kollox rispettt lejn il-liġi suprema ta' pajjiżna ... il-Kostituzzjoni."</i>
30 April	Delegazzjoni mill-Akkademja tal-Malti tagħmel laqgħa ta' korteżija mal-President.
20 Ġunju	Memorandum lill-President b'rabta ma' proġetti b'risq il-Malti.
21 Frar 2020	Konferenza stampa fil-Palazz ta' Sant'Anton f'Jum il-Lingwa Materna (UNESCO).

11 Marzu	Il-proġett jiġi pospost minhabba l-pandemija; matul il-pandemija tibda tixxandar is-sensiela ta' 13-il programm <i>Mill-Palazz</i> li tinkludi siltiet ta' qari mil-letteratura Maltija, inizjattiva tal-President bis-sehem tal-ġhaqdiet tal-Malti.
1 Novembru 2021	Jerġgħu jibdedw il-laqgħat bil-ħsieb li l-kampanja titkompla.
20 Ġunju 2022	Il-President iniedi l-ewwel parti tal-kampanja 'l-ilsien Malti għal qalbi' b'konferenza stampa mill-Palazz ta' Sant'Anton. Jibda jixxandar materjal marbut mal-ewwel tema tal-kampanja: il-Malti u l-inkluzività.
Jannar 2023	Jibda jixxandar materjal marbut mat-tieni tema tal-kampanja: il-Malti fuq il-post tax-xogħol.
27 Marzu	Il-President iniedi t-tieni parti tal-kampanja b'konferenza stampa fl-Iskola Medja tal-Kulleġġ San Injazju, Tal-Ħandaq. Jitnieda ktejjeb informattiv għall-istudenti u tithabbar id-data tal-konferenza 'l-ilsien Malti għal qalbi: l-użu ta' lsienna fostna.'
April	Jibda jixxandar materjal marbut mat-tielet tema tal-kampanja: il-Malti simbolu ta' identità.
26 April	Il-konferenza 'l-ilsien Malti għal qalbi: l-użu ta' lsienna fostna' fil-Palazz Verdala, il-Buskett. Matulha saru preżentazzjonijiet minn esperti tal-lingwa u sessjonijiet prattiċi għall-impjegati taċ-ċivil b'karigi manijerjali u amministrattivi.
26 Lulju	Laqgħa fil-Palazz ta' Sant'Anton bejn il-kumitat organizzattiv u l-President li matulha ngħata rendikont tal-konferenza ta' April.
Jannar 2024	Jibda jixxandar materjal marbut mar-raba' tema tal-kampanja: il-letteratura Maltija.
25 Marzu	Il-pubblikazzjoni ta' din il-ġabra u l-preżentazzjoni tagħha lill-President.

Segwi l-filmati kollha li nħadmu bhala parti mill-kampanja *l-ilsien Malti għal qalbi* minn hawnhekk

Din il-kampanja ma kinitx tittella' minghajr l-għajnuna ta' bosta kontributori, esperti fil-qasam tal-lingwa, bħall-kittieba tal-artikli u l-kelliema tal-konferenza, u esperti oħra fl-oqsma tal-midja, l-immaniġġjar, u l-loġistika.

L-għaqdiet u l-entitajiet tal-Malti msieħba f'din il-kampanja kienu l-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti, id-Dipartiment tal-Malti fil-Fakultà tal-Arti fl-Università ta' Malta, l-Akkademja tal-Malti, l-Għaqda tal-Malti – Università, Inizjamed, l-Għaqda tal-Għalliema tal-Malti, u l-Għaqda tal-Qarrejja tal-Provi tal-Malti.

L-Uffiċċju tal-Komunikazzjoni tal-Uffiċċju tal-President ta' Malta kien magħmul minn Ruth Castillo, Jessica Sultana, Keith Demicoli, Francis Debono, u Alan Paul Mizzi, flimkien ma' Dr Alexander Debono, il-konsulent kulturali tal-President.

